ГАЗЭТА БЕЛАРУСАЎ У ВОЛЬНЫМ СЬВЕЦЕ. ЦАНА — PRICE $ 1.25

Беларус

BIELARUS — BYELORUSSIAN NEWSPAPER IN THE FREE WORLD
Post address: Bielarus, P. O. Box 178. Jamaica. N. Y. 11431

Год. XXXI Но. 300 — Нью Ёрк — травень — 1982 — May — New York — Vol. XXXI № 300

НАСТАЎНІКІ

(ДА 75-ГОДЗЬДЗЯ БЕЛАРУСКАГА НАСТАЎНІЦКАГА САЮЗУ)

Калі-б на Беларусі сьвяты ўстанаўляліся з улікам нацыянальных традыцыяў ,а не маскоўскіх інтарэсаў, дык Дзень Настаўніка адзначаўся-б не ў кастрычніку, як гэта робіцца цяпер, а, бадай, у травені — на ўшанаваньне вялікае падзеі ў гісторыі беларускае асьветы — заснаваньня Беларускага Настаўніцкага Саюзу (БНС). Але ў савецкай Беларусі памяць пра БНС ня тое, каб не ўшаноўвалася — яна заціраецца, прамоўчваецца. Гэтак, прыкладам, пра першую настаўніцкую арганізацыю — ні слова ані ў 12-томавай унівэрсальнай Беларускай Савецкай Энцыкляпэдыі, ані ў кароткай 5-томавай энцыкляпэдыі адмыслова прысьвечанай БССР. Праўда, сам факт стварэньня БНС адзначаны ў 2-ім томе пяцітомавае „Гісторыі Беларускай ССР" (б. 423): „У маі 1907 г. на зьезьдзе народных настаўнікаў у Вільні быў створаны Беларускі настаўніцкі саюз, які паставіў задачу весьці барацьбу за перабудову народнай асьветы на дэмакратычных асновах, для карысьці народу дабівацца ўвядзеньня ў школу роднай мовы".

Гісторыя БНС не дасьледаваная, хоць, як выглядае, арганізацыя гэтая адразу-ж пачала расьці. У газэце „Наша Ніва" (№ 22 за 1907 г.), дзе было зьмешчанае паведамленьне пра стварэньне Саюзу неўзабаве зьявілася й гэткая вестка („НН" № 27, 17/30. IX. 1907):

„У Вялейскім павеце ў прошлым тыдні быў зьезд групы народных вучыцялёў з гэтага павету. Найбольш гаварылі аб навучаньні беларускіх дзяцей у народных школах. Усе прызналі, што школы прынясуць дзецям куды больш карысьці, калі вучыць іх будуць пачынаць пабеларуску, як яны прывыклі гаварыць з бацькамі ў хаце... Усе сабраўшыяся на зьезд пастанавілі прылучыцца да ‚Беларускага Вучыцельскага Саюзу' ".

Ад таго часу й па сёньняшні дзень беларускае настаўніцтва выконвае ў гісторыі нашага народу неперацэненую ролю. Беларускі Настаўнік стаўся, фактычна, галоўным перахоўвальнікам духова-культурных вартасьцяў, пераказвальнікам іх нашчадкам, галоўным вязьмом паміж пакаленьнямі, абаронцам нацыянальнае душы ад пасяганьняў на яе дэнацыяналізатараў рознае масьці.

Роля настаўніцтва ў станаўленьні й росьце руху не апісаная йшчэ, не асэнсаваная, але ніхто ня будзе запярэчваць, што яна выдатная, можна сказаць цэнтральная, паколькі самая існасьць Беларушчыны ўгрунтаваная на культурнай глебе.

На Беларусі сяньня ў сувязі з этнацыднай савецкай нацыянальнай палітыкай, ськіваванай на паступовае заціраньне культурнае апрычонасьці нашага народу, заціраецца й гістарычная роля Беларускага Настаўніка ў перахоўваньні нацыянальна-культурных вартасьцяў ды ў зьнітаваньні пакаленьняў. Гісторыя асьветы на Беларусі ў ХХ-ым ст. пішацца адно нагэтулькі, наколькі яна мае дачыненьне да бальшавіцкае партыі або да адміністраванае саветамі тэрыторыі. Гісторыя беларускага школьніцтва пад іншымі акупацыямі ня цікавіць партыйных гісторыкаў, як не зацікаўленыя былі й цэнзары Беларускае Савецкае Энцыкляпэдыі, каб у БелСЭ быў зьмешчаны артыкул пра Беларускі Настаўніцкі Саюз, створаны 75 гадоў таму.

Зьмешчаны ў гэтым нумары „Беларуса" ўспамін Юльляны Вітан-Дубейкаўскае — прыклад матар'ялу, які прынцыпова адкідаецца савецкімі дасьледнікамі й выдаўцамі, бо ў ім падаецца культурная гісторыя Беларусаў, якое нельга запісаць на бальшавіцкі рахунак ды якая адначасна паказвае на незацікаўленасьць бальшавікоў у станаўленьні беларускае асьветы й культуры.

Семдзесят пяць гадоў таму беларускія настаўнікі стварылі сваю першую арганізацыю, каб супольнымі сіламі дамагчыся найбольш фундамэнтальнага й людзкога права — навучаць дзяцей свайго народу ў іхнай роднай мове. Вялікі й слаўны шлях прайшло беларускае настаўніцтва за гэтыя тры чверці стагодзьдзя. Хвала яму за гэта і ўдзячнасьць ад тых, каму настаўнікі перадалі сваю веду й сваю беларускую душу.

Газэта „Беларус" ганарыцца тым, што сярод ейных найбольш актыўных працаўнікоў і супрацоўнікаў было й ёсьць гэтак шмат настаўнікаў.

"ЯК ДУХ ЗМАГАНЬНЯ БЕЛАРУСІ"

(ДА 100-Х УГОДКАЎ НАРАДЖЭНЬНЯ ІВАНА ЛУЦКЕВІЧА)

(Пачатак і працяг у нумарох 294-295, 296, 297, 298, 299)

Але найбольш шырокімі ды важнымі, ужо эўрапейскімі форумамі, на якіх давялося Івану Луцкевічу прадстаўляць беларускую справу, сталіся зьезды народаў Расеі ў Штакгольме і ў Лёзане ў 1916 годзе. Газэта „Гоман" пасьля гэтых зьездаў у № 46 за 21 ліпеня 1916 г., у артыкуле „Першыя выступленьні" за подпісам „І. Мялешка" (як ужо згадвалася, гэтак падпісваліся артыкулы, накіданыя Іванам, а канчальна апрацоўваныя Антонам Луцкевічам) дала гэткую ацэну гэным падзеям:

> Народ, каторы сто гадоў маўчаў, губляе зусім свой голас, ня ўмее гаварыць аб сабе й за сябе. Але бываюць такія здарэньні ў жыцьці прыгнечаных народаў, каторыя прымушаюць іх падаць свой голас, вырываюць той голас з грудзей. У нас, у Беларусоў, гэта першы раз зрабіла вялікая расейская рэвалюцыя, тады вырваўся з грудзей народу крык: „Жыве Беларусь!" — і пачалася ўнутраная творчая работа над адбудаваньнем нацыянальнай культуры, над агульным адраджэньнем. А цяпер зноў вайна прымусіла наш народ заявіць аб сабе, і гэты раз выступіць перад усім сьветам.

Такім выступленьнем была дэклярацыя Беларусоў на зьезьдзе народаў Расеі ў Штакгольме й пасылка дэлегатаў на толькі што закончыўшыся зьезд ў Лёзане.

А напярэдадні гэтага зьезду ў Лёзане той-жа „Гоман" у № 34 за 9 чырвеня 1916 г., у непадпісаным рэдакцыйным артыкуле „Будова асноў будучыны" выказаўся пра справу вызваленьня прыгнечаных — „уціснутых" паводля слова газэты — народаў Расейскае імпэрыі зусім у духу згадванага вышэй, падтрымванага Іванам Луцкевічам „полінацыяналізму". Пра гэтую справу вызваленьня ўціснутых народаў Расеі аўтар непадпісанага рэдакцыйнага артыкулу, якім мусіў быць рэдактар газэты Вацлаў Ластоўскі, пісаў:

> Каб забясьпечыць ім волю, трэба дабіцца ўнутранай перастройкі Расейскай дзяржавы, трэба разарваць адвечныя путы, у якія царскі ўрад закаваў ня толькі „інародцаў", але й свой маскоўскі народ. Гэту справу разьвязаць шмат цяжэй, і правядзеньне ў жыцьцё тэй ці іншай пастановы будзе вымагаць супольнай працы з расейскім народам, каторы гэтаксама, як усе „інародцы", пакутуе пад страшным уціскам і жджэ вызваленьня.

Гэтак яшчэ ў 1916 г. пісаў Вацлаў Ластоўскі — „адзін зь ідэолягаў беларускага нацыяналізму", як азначае-кляймуе яго Беларуская Савецкая Энцыкляпэдыя (том VI, б. 267). І як-жа актуальнымі гучаць ягоныя словы й сяньня, калі ўсё яшчэ стаіць справа вызваленьня народаў, уціснутых Расейскай — у міжчасе перназванай ужо ў Савецкую — імпэрыяй, ды як далёка ня ўсе яшчэ, што ўважаюць сябе за тых „ідэолягаў нацыяналізму", усьведамляюць сабе ўсю праўду гэных словаў...

Вацлаў Ластоўскі разам зь Іванам Луцкевічам паехаў у беларускай дэлегацыі на згадваны зьезд (ужо трэйці з парадку) народаў Расеі ў Лёзану, які адбыўся там 27-29 чырвеня 1916 г., і разам зь ім, відаць, узяў удзел у ўкладаньні „Мэмарандуму прадстаўнікоў Беларусі", паданага на гэты зьезд (беларускі тэкст Мэмарандуму быў зьмешчаны ў газэце „Гоман" № 52 за 11 жніўня й № 53 за 15 жніўня 1916 г. у артыкуле „Рэляцыя аб зьезьдзе ў Лёзане"; між іншага, у гэтым Мэмарандуме ці ня ўпяршыню быў ужыты тэрмін „беларуска-крывічанскі", за які, ужо ў форме „крыўска-беларускі", як за найбольш адпаведны назоў нашага народу змагаўся Ластоўскі пазьней, галоўна ў сваім часапісе „Крывіч" у 1923-26 г.г.).

„Мэмарандум прадстаўнікоў Беларусі" даваў сьціслы, але грунтоўны нарыс усяе гісторыі Беларусі ад найдаўнейшых часоў, адразу-ж падчыркваючы, што ад IX да XIII веку гісторыя Беларусі — гэта абраз „бязупыннага й цьвёрдага змаганьня Беларусоў за сваю абасобленасьць ад Кіева, Ноўгарада і Ўсходу", а далей таксама падчыркнена высьвятляючы вызначальную ролю беларушчыны ў Вялікім Княстве Літоўскім („у васнову дзяржаўнага кіраўніцтва Вял. Княс. Літоўскага прынята была беларуская мова") і нарэшце даючы поўны абраз паняволеньня Беларусі Расеяй ды канчаючы аглядам беларускага нацыянальнага руху да вайны, калі „за 10 гадоў да 1915 г. Беларусы здолелі стварыць сваю літаратуру, высунуць спаміж сябе паэтычныя й літаратурныя таленты, арганізаваць нацыянальныя, культурныя й палітычныя арганізацыі". Мэмарандум канчаўся гэткім пасажам:

> Блізка ўжо год нямецка-расейскі фронт знаходзіцца пераважна на беларускай зямлі, і Беларусам прыходзіцца вынасіць увесь цяжар вайны, падлягаючы поўнай эканамічнай руіне й культурнаму застою. Але як ні цяжкія перажываныя намі варункі, яны пазваляюць нам першы раз

(Працяг на 4-ай бач.)

ДВОЙЧЫ НА ВЫГНАНЬНІ

Сёлета на 7-га траўня прыпалі 80-я ўгодкі народзінаў паэта Язэпа Пушчы ,асуджанага валадарамі савецкай Беларусі на творчае забыцьцё. Ягоны жыцьцёвы шлях быў выбоісты, зь вятрамі сьцюжнымі. З пражытых 64-х гадоў больш за чвэрць стагодзьдзя адабрала выгнаньне — пару самаабяцальную, творча ўзыходную.

Зборнік „Дні вясны" (1927 г.) ахоўнікі непарушнасьці хваласьпеву сустрэлі варожым асудам. Пушча першым трапляе ў крамольныя паэты. Наперад вычуваючы нядобрае, ён пісаў — „аддаў.... песьні суровым пабоям". У „пабоях" на ўвагу ня бралася, а ганьбавалася дасяжнасьць прост клясычнай мастацкай сьпеласьці. Зьвінавачвалі ў нежаданьні бачыць тое сацыялістычнае будаўніцтва, упікалі, што паэтава Беларусь гістарычна ў цярновым вянку, што ейнае „штогод... спраўлялі ўкрыжаваньне".

Язэп Пушча (20. 5. 1902 — 14. 9. 1964)

Пушча не займаўся ніякай палітыкай. Ён быў толькі паэтам, які вызнаў незалежнасьць мастацкай творчасьці ад пабочных чыньнікаў. Беларусь сталася асноваю, жыцьцядайнаю творчаю крыніцаю, творчай субстанцыяй паэта. За вольнадумства, а яно было й іншадумствам у мастацкім выяўленьні мінулага й сучаснага Беларусі, якую паэт называў — „Айчына сьвятая", праз усё жыцьцё сьцігала яго зласьлівая напасьць.

У фармаваньні нацыянальнае сьведамасьці вылучную ролю мелі курсы беларусазнаўства ў Менску, якія малады настаўнік закончыў у 1922 годзе. На курсах выкладалі ведамыя навукоўцы й нацыянальныя дзеячы, пазьней вынішчаныя бальшавікамі.

А пакуль надыйдуць змрокі — шырэлі прасьветы й спадзяваньні, разгортвалася стваральная нацыянальная праца. Была пара вымушанай лібэральнасьці, афіцыйнай „беларускасьці". Па курсах Пушча цалкам аддаецца нацыянальна-культурнай працы. Неўзабаве ён будзе адным зь ініцыятараў стварэньня літаратурнай арганізацыі „Маладняк", а пазьней „Узвышша".

Паэт „задзірыстай навізны"

На пачатку 20-х гадоў ішоў у літаратуру сардэчна лірычны паэт, закаханы ў народныя звычаі, сьпеўныя мэлёдыі свайго народу, усхваляваны красою родных прастораў, заклікальна вабных даляў. Разам з гэтым было імкненьне да навізны ў дзялянцы паэтычнай вобразнасьці.

Першы зборнік вершаў меў назоў „Раніца рыкае" (1925 г.). Кансэрватыўна прызвычаеных навет сам назоў нэрваваў, а прыхільнікаў нечаканай навізны захапіў. Згадваючы той даўны час, шмат маладзейшы паэт Грахоўскі пісаў: „Гэтыя два словы ў такім нязвычайным спалучэньні адразу ўразілі мяне сваёй маляўнічасьцю й выразнасьцю, сваёй нейкай задзірыстай навізной. „Раніца рыкае" запомнілася аж да гэтае пары.. Настрой ад зборніка застаўся на ўсё жыцьцё".

Былі ўдачы й хібы, як у кажным пачынаньні, асабліва ў маладосьці. Але адразу ад першага зборніка імя Пушчы сталася ведамым.

У гістарычнай традыцыі апазыцыйнасьці

Хутка пашыраўся ў глыбеў творчы абсяг. Побач з захапленьнем „уцехай палёў Беларусі" зьяўляюцца пачуцьці гневу, а зь імі й пачуцьці смутку. Гневу да тых, хто „Беларусі ў вочы плёваў". У зборніку „Віта" (1926 г.) ад вызнаньня — „я для Беларусі мілай радасьць дзён нашу" было неадлучным сьцьверджаньне — „ўсю крыўду за сваю Айчыну мы вылічым у судны дзень".

Асаблівую зласьлівасьць выклікаў верш, ськіваваны навонкі, прысьвечаны чаканаму ў Менску паэту паняволенай каляніяльнай Бэнгаліі Рабіндранату Тагору. Да генія „народаў забраных" кіраваліся балючыя прызнаньні — „хацелі народ мой чужынцы зьняславіць", „кветкі крыві парасьлі ў Беларусі". Недаравальнікі раілі паэту прайсьці „дэзынфэкцыйную камэру". Заўважым, што ў ня вельмі далёкім часе самі райнікі апынуліся дый загінулі у тэй камэры.

Ад даўнага часу апазыцыйнасьць да ўстаноўленага стану рэчаў сталася вызначальнай асаблівасьцяй беларускай літаратуры. У гэтай гістарычнай традыцыі, адно ў іншыя часы, і Пушчава паэзія. Пачалося яно рана ды няспынна набірала ўсё большае духовае й мастацкае моцы.

Па зборніку „Дні вясны" у кірунку нічым няпрыкрыванай ускрайнай дысгарманічнасьці што да афіцыйнай дагматыкі быў зборнік з гэткім нязвычайным назовам — „Песьні на руінах" (1929 г.). Руйнаваньне нацыянальнае й духовае свабоды народу было ягоным зьместам.

Пара найбольшага творчага ўздыму

У 1927-29 г.г. Пушча вучыўся ў ленінградзкім унівэрсытэце. Была пара найбольшага творчага ўздыму. Ствараецца вялікі цыкль вершаў высокай паэтычнай культуры, дзьве паэмы, зь іх адна прост унікальная ў беларускай літаратуры — „Ценю Консула", якая пачынаецца зьедлівай сатырай на палітыку і ейнага паслугача паэта.

Вершы ленінградзкае пары былі нячуванымі сваім адмаўленьнем устаноўленых канонаў што да нацыянальнага быцьця. Яны былі выяўленьнем глыбока ўсхваляваных пачуцьцяў і балеснага роздуму, выкліканых нацыянальнай няроўнасьцяй, гістарычным уярэмленьнем Беларусі. У іх як-бы зьбеглася мінуўшчына й сучаснасьць у сваё адзінства. Гэта былі песьні жальбы й смутку — „бы ў душы паэта гнеўныя усплёсы", як тыя хвалі, што „ўзьнімаюць на Няве трывогу" ды „размываюць цёс гранітных граняў".

У юбілейны 1927 год бальшавіцкага Кастрычніка ў часапісе „Узвышша" зьявіліся асабліва непасавальныя да сьвяточнасьці вершы: спачатку "На ростані", а ў часе самой урачыстасьці — „Асеньнія песьні" й „Лісты да сабакі". Адных яны захапілі ў зьдзіўленьні паэтавай адважнасьцяй, а ўладаможных шыбанулі ў ліхаманкавае абурэньне, былі расцэненыя, як замах на

(Працяг на 2-ой бач.)

BIELARUS

Byelorussian Newspaper in the Free World
Published monthly by
BYELORUSSIAN-AMERICAN ASSOCIATION, Inc.
Subscription $ 12.00 yearly.

„БЕЛАРУС" — Газэта Беларусаў у Вольным Сьвеце.
Выходзіць месячна. Рэдагуе Калегія.
Выдае: Беларуска-Амэрыканскае Задзіночаньне.
Выпіска зь перасылкаю — 12.00 дал. на год.
Артыкулы, падпісаныя прозьвішчам або ініцыяламі аўтара, могуць зьмяшчаць пагляды, зь якімі Рэдакцыя не згаджаецца.

300 НУМАРОЎ "БЕЛАРУСА"

Выдаючы 300-ы нумар нашае газэты, хочам адзначыць чатыры аспэкты ейнага значаньня: 1. „Беларус" — гэта сувязьнічы паміж расьселенымі па цэлым сьвеце суродзічамі ды паміж імі й родным краем. 2. „Беларус" — гэта месца дакумэнтаваньня жыцьця й дзейнасьці беларускае эміграцыі ды ейнае працы на карысьць беларускае нацыянальна-вызвольнае справы. 3. „Беларус" — гэта голас Беларусі перад вонкавым сьветам аб праве й дамаганьнях беларускага народу жыць свабодным і незалежным жыцьцём.

Чым далей, тым вайстрэй вырастае перад газэтай і чацьверты аспэкт — заданьне стацца мастом паміж старэйшым беларускамоўным і маладым, у васноўным іншамоўным (у вялікай меры англамоўным) пакаленьнем. Пакаленьню гэтаму трэба перадаць як мага больш веды пра мінуўшчыну й сучаснасьць Беларусі, каб яно магло максымальна ўплываць на фармаваньне будучыні — і свае собскае і краю паходжаньня бацькоў. З гэтай мэтай у газэту й была ўведзеная англамоўная балонка, якая, на добры лад, мусіла-б падвоіцца плошчай ды стацца асобнай укладкай, якую можна было-б рассылаць як разам з газэтай, гэтак і асобна. Спадзяёмся, што нашыя ахвярадаўцы й падпішчыкі падтрымаюць гэты намер рэдкалегіі прызнаньнем слушнасьці яго ды грашовымі ахвярамі. Лік патэнцыяльных чытачоў, а ў пэрспэктыве й падпішчыкаў англамоўнага „Беларуса" вялікі, заданьне дайсьці да іх зь інфармацыяй і аргумэнтамі — вельмі важнае, і маральны абавязак старэйшых перадаць сваю веду ды перакананьні малодшым не патрабуе лішніх довадаў, ён відавочны.

На гэтым месцы на парозе чацьвертае сотні нумароў нашага супольнага друкаванага форуму рэдкалегія „Беларуса" шчыра дзякуе ўсім супрацоўнікам, ахвярадаўцам і прыхільнікам за выдатнае падтрыманьне газэты — маральнае й фінансавае.

Рэдкалегія „Беларуса"

ПАКЛЁП НА БЕЛАРУСАЎ ЗША

У нядзелю 16 травеня 1982 г., а 7-ай гадзіне ўвечары найбольшая амэрыканская тэлевізійная станцыя Сі-Бі-эС перадала паўгадзінную перадачу пад заг. „Нацыстаўскія сувязі" — пра беларускіх калябарантаў зь Немцамі ў часе Другое сусьветнае вайны ды пра сувязі й супрацоўніцтва гэтых „калябарантаў" з амэрыканскімі разьведвальнымі службамі пасьля вайны. З абвінавачаньнямі выступіў у перадачы адзін з былых сьледчых Міністэрства юстыцыі ЗША Джон Лофтус (Амэрыканец ірляндзкага паходжаньня, каталік, як было зазначана ў перадачы). Лофтус абвінаваціў таксама Міністэрства абароны ЗША ды разьведвальную службу Дзяржаўнага Дэпартаманту ў тым, што яны „прашмуглявалі" ў Амэрыку сотні гітлераўскіх калябарантаў, у тым ліку й Беларусаў. Мала таго, кажа Лофтус, сакрэтныя амэрыканскія службы прыкрывалі сваю незаконную акцыю „шмугляваньня" тым, што адмаўляліся супрацоўнічаць з Аддзелам Адмысловых Расьсьледваньняў Міністэрства юстыцыі ЗША, створаным у 1980 г. для разгляду справы былых нацыстаўскіх калябарантаў, што прабраліся ў Амэрыку.

У перадачы было сказана, што „больш за трыста беларускіх нацыстаў жывуць цяпер у Амэрыцы". Канкрэтна, аднак, былі названыя толькі пяць прозьвішчаў: Станіслаў Станкевіч, Антон Адамовіч, Вітаўт Тумаш, Фараньцішак Кушаль і Эмануіл Ясюк.

Джон Лофтус напісаў кніжку пра калябаранцтва на Беларусі пад заг. „Беларускі сакрэт". Кніжка мае выйсьці з друку ўвосень сёлета.

Як выглядае з таго, што казаў Лофтус на тэлебачаньні, Беларусь была й засталася для яго „сакрэтам". Сумлеўна, ці ён чытаў штонебудзь пра Беларусь апрача рапартаў і даносаў на беларускіх „калябарантаў" ў папках Аддзелу Адмысловых Расьсьледваньняў Міністэрства юстыцыі ЗША, ды савецкіх матар'ялаў, дасланых Міністэрству юстыцыі ЗША Масквою.

Падбудаваць Лофтусаву верагоднасьць імкнуўся й карэспандэнт Сі-Бі-эС Майк Ўолэс, які вёў перадачу „Нацыстаўскія сувязі", тэндэнцыйным падборам выказваньняў апытаных ім асобаў.

Назаўтрае і ў далейшыя дні пра перадачу Сі-Бі-эС пісалі ўсе вядучыя органы друку ня толькі ЗША, але й Канады, Вялікабрытаніі ды іншых краёў, падалі пра яе таксама агенцтвы друку, Асошыэйтэд Прэс, Ройтэр, у тым ліку й ТАСС.

Беларусаў Амэрыкі, як і Беларусаў па цэлым сьвеце, перадача „Нацыстаўскія сувязі", як можна сабе ўявіць, абразіла й абурыла сваім паклёпніцкім характарам, што выплываў ня толькі зь бездапаможнае непаінфармаванасьці пра Беларусь часоў вайны тых, што вялі перадачу, але й злаўмысным агульным ачарняньнем і тых, хто быў названы ў перадачы, . ўсіх Беларусаў ды Амэрыканцаў беларускага паходжаньня.

Беларускія арганізацыі Амэрыкі войстра зарэагавалі на паклёп лістамі ў Сі-Бі-эС, у газэты ды да сваіх прадстаўнікоў у Кангрэсе. Адпаведна зарэагавала таксама Згуртаваньне Беларусаў у Вялікабрытаніі лістом у газэту „Дэйлі Тэлеграф".

Газэта „Беларус" дае крытычны разгляд перадачы Сі-Бі-эС на англамоўнай старонцы гэтага нумару. Мы будзем далей інфармаваць нашых чытачоў пра ход гэтае скандальнае спробы ачарніць імя беларускае паваеннае эміграцыі.

Тымчасам маем да ўсіх настойлівую просьбу: калі ласка, прысылайце ў рэдакцыю „Беларуса" (або на прыватныя адрасы ягоных супрацоўнікаў) усе выразкі з друку з рэакцыяй на перадачу Сі-Бі-эС. Прысылайце таксама свае меркаваньні на тэму ўсяе гэтае антыбеларускае кампаніі.

Між іншага, дзевяць дзён да сі-бі-эсаўскае перадачы савецкая армэйская газэта „Красная звезда" ў артыкуле пад заг. „Пярэваратні за акіянам" пісала, што амэрыканскія ўрадавыя ўстановы сталіся прыпынішчам для ваенных злачынцаў і былых нацыстаў. „Фашызм цяпер у модзе ў Вашынгтоне", падсумавальна пісала „Красная звезда".

Мяркуйце самі, зь якіх крыніцаў ды на чый млын плыве вада зь сі-бі-эсаўскае перадачы, пабудаванай на тэндэнцыйных выказваньнях.

Рэдакцыя

ДВОЙЧЫ НА ВЫГНАНЬНІ

(Працяг зь 1-ай бач.)

афіцыйна праклямаваны росквіт беларускай дзяржаўнасьці.

„Псальмы аб краіне роднай"

У вершах Беларусь паўставала ня ў юбілейна прапагандовых шатах, а „найміцай астатняй ў вапранасе рванай днём і ноччу хмарнай", у вобразе ўкрыжаванай „на растані ўсходня-заходніх дарог". Паэт малітоўна пытаўся: „Хто з крыжа краіну расьпятую здыме? Ўзываю, малюся у грэшнай істоце". Гэтак навет з Пушчавых прыяцеляў-аднагодкаў ніхто ня пісаў. З балесна-спавядальным прызнаньнем паэт зварачаўся навонкі, як-бы шукаючы маральнага падтрыманьня:

Ой, Зямля-Плянэта і браты народы!
Я спраўляю штодзень страшнае маленьне:
Расьпяваю псальмы аб краіне роднай,
Расьпяваю ўвечар, стаўшы на калені.
Сашчамляю рукі і ўзьнімаю ўгору,—
Хоць ня містык духам, не манах пакорны.

Рэзананс быў нязвычайны. Нападніцкую кампанію распачалі ды ўзначалілі вышэйшыя прадстаўнікі ЦК партыі, у яе ўлучыліся й ейныя паслугачы. А дзеля большай важкасьці й розгаласу ўсё афішавалася пад імя „пралетарскай грамадзкасьці". Зьвінавачваньні былі штампаваныя: сьвядомае занядбаньне „росквіту", пэсымістычнае ўпадніцтва, няўдзячнасьць да ўладаў, а ў прыдачу, як абагульненьне — ніколі недаравальны „буржуазны нацыяналізм". Неўзабаве ў сувязі зь незакончанай паэмай „Сады вятроў" зьявілася ў друку ад імя ўсё тэй-жа „грамадзкасьці" бэзапэлявыйна коратка — „ты ня наш".

А Пушча загадзя сустракаў усё гэта зьдзекліва-саркастычна:

Нашто-ж мне падхалімам быць, крывіцца
І ў хмары ўрэзвацца чырвоным буслам
Лепш вольным птахам рэзаць шыр нябёсаў,
І супраць ветру размахнуць крыламі.
Хто хоча — кпіце над пясьнярскім лёсам,
І бэсьце, лайце у гандлярскай краме.

Зьвінавачвальнікам, што адбіралі творчую, а зь ёй і наагул чалавечую духовую свабоду ды адсылалі „душу і песьню на лядоўню", — гнаны паэт адказваў гэтак-жа мужна, як і пісаў свае крамольныя творы. Ён не скарыўся, не аддаў свае паэзіі ў паслугацтва да палітыкі. **Застаўся неслухам. Адно ў** ягонай творчасьці пашырылася плынь войстрае іроніі.

У кірунку ранейшага самасьцьверджаньня — „не ўпаду да ног я ніцма" было — „ня стлеў, ня згас", „вольнай песьні ня угрунíць". Навет малітоўная дэманстрацыйнасьць свае неадступнасьці:

Запалю ліхтарню сёньня ўночы
І сьпяю пры ёй мяцежны гімн.

Неадступніцтва, духовая моц засталіся няскранутымі, бо яны былі ў непарушнай духовай еднасьці з народам сваім:

Адным кілішкам п'е са мной народ
Пітво непадфарбованае зельлем.

Навет прадчуваючы, што „пясьнярская дарога не давядзе мяне к дабру", — паэт нязбочна ішоў шляхам незалежнай творчасьці, духовага непадданства аж пакуль не перацялі гэты шлях сіламоцай сталінскія апрычнікі.

Пачыналіся пяцігодкі й калектывізацыя, а зь імі й апраметная пара тэрарыстычнага вынішчэньня найперш усяго нацыянальна дзейнага. У 1930 г. Пушчу разам з часткаю сяброў „Узвышша" арыштавалі. Навет зьвінавацілі ў тэрарызьме. Ды як-жа йнакш. У вершы было няхай мройлівае, але наважна высокае паклíканьне: „З чала краіны вырву ўсё-ж я церні, каб болю іх ня ведаў болей сын". З гледзішча ахоўнікаў „парадку" гэта, відаць, і быў замах. Паэту прызначылі высылку на ўральскую поўнач, а на ўсю творчасьць наклалі забарону.

Бальшавіцкае выгнаньне й паэтычная творчасьць — рэчы супрацьлежныя. Але выгнаньне не адабрала яе цалком. Шмат пазьней сёетое трапіла ў друк і мела выразную Пушчаву інтанацыю. На выгнаньні забралі ўвагу славутыя Байран і Міцкевіч сваім свабодалюбствам і няскоранасьцяй перад тыраніяй. Ствараецца легэнда „Залаты струмень" з падтэкставым нацыянальным чытаньнем.

Як і заўсёды, паэта не пакідалі патрыятычныя пачуцьці. Зь нейчае добрае волі па сьмерці ўжо, калі яшчэ неяк цеплілася палітычная адлега, зьявіліся ў альманаху „Дзень паэзіі" (1965 г.) у разьдзеле „Дарагія імёны" вершы „Зь неадасланых лістоў" з гэткай заўвагай: „Гэтыя вершы напісаныя Пушчам у пэрыяд культу асобы".

Пра выгнаньне Пушча пісаў без падробкі, безь ідэялягічнага апраменьваньня, як гэта рабілі іншыя, атуляючы сваю няволю працай на карысьць нязыходнага „сацыялістычнага будаўніцтва". Пушча, як ніхто, называў сябе выгнаньнікам. У ніякі паэтаў зборнік гэтыя вершы ня трапілі.

Зварот на Беларусь

Надыйшла пара рэгабілітацыі. Дазволілі вярнуцца на Беларусь. Разам зь сям'ёй Пушча дастаў прытулак у Менску ў 1958 годзе. Вымушаную ростань з родным краем паэт цяжка перажываў. Таму ягоная сустрэча зь ім выяўлялася ў пачуцьцях вітальна радасных. Як і раней, паланіла прыродная краса роднае зямлі й неба. Ягоная „Белавежа" належыць да найлепшых узораў нацыянальна адухоўленых пэйзажных абразоў у нашай літаратуры.

Былі вершы й афіцыйна абавязкавыя, як віза дзеля доступу ў друк. Выгнаньне стаяла не за гарамі, на яго трэ было неяк азірацца, рэгабілітацыя магла здавацца часовай выпадковасьцяй, як усё ў тым няпэўным сьвеце.

Але „Песьні сэрца" няўтольную жыцьцялюбнасьць і жыцьцясьцьвярджальнасьць ужо хворы паэт аддаваў сваёй Беларусі, якая была й засталася праводным вобразам усяе творчасьці. Пра Беларусь у вершы „Маяк жыцьця" ён гэтак пісаў:

Радзіма, твой маяк здалёк відзён
І сьветлай раніцай, і ў поўдзень ясны,
І ў часе навальніцы ён ня гасьне.

Было прызнаньне прост інтымнакахальнае — „штодзень ты у маім ваччу, твой вобраз сэрцу дарагі". Сьцьвярджалася ўпэўненасьць — „дарог-шляхоў зь ёй ня згублю" — „іду і веру скарб знайду". А жаданы скарб стаіць у часе прыйшлым.

У нацыянальна-патрыятычных інтанацыях выяўлялася нязломная й выгнаньнем духовая вытрывальасьць. Ужо на сьхіле дзён свайго жыцьця паэт жыў візіяй прыйшласьці Беларусі ў квецені, без валуноў, што „з паўночных гор гуртом спаўзьлі":

І валуноў гурты ня будуць нас пужаць,
Ня будзе камень на грудзях зямлі ляжаць —
Разьмелюць часу жорны,
І вецер попел згорне.

Пры спатканьні з роднымі прасторамі ў вадлежную пару здавалася, што „слатой зьляцела тля зь лістоў, прыйшоў дзень сонечны, уцешны". Але тут-жа побач паўставаў зь мінулага час „завейны", „вецер золкі" ды „зябкі сьнег". У пазьнейшым вершы „Сталее песьня год ад году", які зьявіўся ў „Полымі" (1962 г.), а пазьней ня быў улучаны ў наступныя зборнікі, паэт, без асуду свайго творчага мінулага, пытаў:

Дзе вы, майго юнацтва вёсны,
Якою рэчанькай сплылі?
На хвалі бурнай ці на сьветлай
Вас вынесла на родны плёс!
Не адшумелі тыя ветры,
Што час на крылах песьні нёс.

Напамін — „не адшумелі тыя ветры" — быў прадчувальна няўнікнёны. Гэта й выявілася неўзабаве ў творчым лёсе паэта.

Пад цэнзурным ціскам

У дачыненьнях Пушчы з цэнзурай ня было злагады. У 1928 г. з чатырох вершаў-лістоў да паэтаў у друк трапіў толькі адзін. Каб мінуць цэнзурную пільнасьць, „Асеньнія песьні" ў зборніку давялося падзяліць на паасобныя вершы. Гэтак нібы разбаўляўся кандэнсаваны іхны зьмест. „Лісты да сабакі" ў „Песьні на руінах" не прапусьцілі. Праграмны „Мой маніфэст" зьнік, не дайшоўшы да кнігарні. Пушчу нейкім добрым выпадкам пашчасьціла набыць колькі аўтарскіх паасобнікаў, але іх канфіскавалі пры арышце. У тым жа 1930 г. забаранілі да выданьня найбольшы зборнік „Грэшную кнігу".

У 1960 г. выйшаў зборнік „Вершы й паэмы". У ім адразу й выявілася, што азначала тая рэгабілітацыя. Галоўнае, чым вызначалася давыгнаньніцкая Пушчава паэзія,— засталося пад забаронай. А тое, што зьявілася, рэдактарскай цэнзурай падчышчалася дзеля „падвясельваньня" паэта, ідэялягічнага „прасьветленьня", — безьліч зьместавых выпраўленьняў і скаротаў нечаданага. Шмат вершаў захавалі адно свой даўнейшы назоў. Пад цэнзурным ціскам зьявіліся супярэчныя вершаваму зьместу, а помныя з даўнейшага: замест „кветкі крыві парасьлі ў Беларусі" — „кветкі красы", замест „я чую плач сірочы" — „я чую сьмех дзявочы", замест „ці чулі што-небудзь аб нашым бяспуцьці" — „ці чулі, як рэчкі крынічныя льлюцца" ды інш.

З паэмы „Песьня вайны" цалком выкінулі ейную зыркую нацыянальную сьціраванасьць. Не пакінулі навет згадак пра царскую „Русь сьвятую", бо, бачыце, за яе вымушана мелі гінуць Беларусы.

У парэгабілітацыйны зборнік не дазволілі паэмы „Цень Консула". Не дазволілі, бо ў ёй у вонкава пераапранутую пад нямецкую акупацыю 1918 г. выразна пазнавалася рачаіснасьць савецкая. Апрача ўсяго іншага, у паэме выяўленае прадбачаньне надыходу вынішчальнага сталінскага тэрору ў дачыненьні да тых, хто „паўстаў... супроць манархічных сьвятынь і нейкага хоча краіне збавеньня". Паэма пісалася якраз у часы Сталінавага валадарства. З паэмы „Крывавы

(Заканчэньне на 4-ай бач.)

ЗЬ „НЕАДАСЛАНЫХ ЛІСТОЎ"

Астыў з гадамі, пасталеў,
Білет на песьню здаў у касу,
А вы — ўсё на маім стале,
Вас адасланць ня меў я часу.

Засеяны зямлі пласты,
І ўсходаў ніва прычакае:
Неадасланыя лісты
Мой сын напэўна прачытае.

А можа пройдзе ўсё, міне,
Вярнуся я з багатым ловам,
І крытык памінаць мяне
Ня будзе больш нядобрым словам.

Ўсьміхнецца ў майскіх росах сад,
І моцна верыць маё сэрца,
Што атрымае адрысат
Лісты з расінкай на канвэрце.

Лісты, вас я ў жыцьцё прынёс,
Як сонца сьцяг свой напрадвесьні.
Пра мой раскажаце вы лёс
І пра мае ад сэрца песьні.

***

Даруйце мне маю віну:
Маўчаў я не адну вясну,
Нікому ня пісаў лістоў,
Не варушыў старых пластоў,
Ні леташняй сухой травы.

Калі ляцелі журавы,
Душу кранала іх курлы,
Не аклікалі даль арлы.
Ня раз яшчэ курлы кране
Да глыбіні душы мяне.

Ніколі у сваёй душы
Агню сьвятога ня тушыў,
І не азябну зь ім я век
На беразе сьцюдзёных рэк.

Яшчэ такім ня быў мой дзень
Ні ў радасьці і ні ў бядзе, —
Са мной няма... каго люблю...
Не, гэты ліст не адашлю.
Надыйдзе дзень яго жыцьця,
Калі устане з забыцьця.

***

Вакол суровая тайга,
Я слухаю нязвыклы шум.
Як злодзей, крадзецца туга
Ў маю зьнябытую душу.

І ўсё-ж ёй не зваліць мяне,
Перанясу нягоды ўсе.
Мяне мой лёс не абміне,
Уцехі зорку прынясе.

Сустрэну родную сваю
І нізка пакланюся ёй.
Бязь песьні цяжка салаўю,
Як без радзімы мне сваёй.

Крылаты дружа-салавей,
У гай надрэчны прыляці
І смутак крылцамі разьвей
Ў маім нярадасным жыцьці.

Я тут выгнаньнік, а ня госьць,
І ўсё-ж ня трачу я надзей.
Народ усюды добры ёсьць
І не пакіне у бядзе.

Хоць іскры сыплюцца з вачэй
І прытупіўся трохі плуг,
Усё-ж знайду я сіл яшчэ,
Каб узараць дзірван за двух.

Я веру: праясьнее даль,
Над намі сонца будзе зьзяць.
Гарачы сонечны крышталь
Не пабаюся ў рукі ўзяць.

І прыгарну, і прытулю,
Каб не азябла сэрца век,
І абніму сваю зямлю,
Як сын, паэт і чалавек.

Гэтыя вершы Пушча напісаў на ссылцы.

ЖАНОЦКАЯ СТАРОНКА № 11

НА ДЗЕНЬ МАЦІ

Хоць на Беларусі Дзень Маці не сьвяткуецца, а сьвяткуецца ў сакавіку Міжнародны жаночы дзень, тэме й вобразу Маці шмат якія беларускія савецкія пісьменьнікі, мастакі ды іншыя людзі аддаюць вялікую ўвагу, выказваючы глыбокія пачуцьці любасьці й удзячнасьці да найдаражэйшае ў сьвеце асобы — Маці.

Гаўрыла Ваш чанка (мастак):

Родная зямля... колькі-б ні ўзіраўся я ў яе далячыні, куды-б ні скіраваў свой крок, усюды бачу маці сваю, Надзею Міхайлаўну: у спадчыну мне ад яе засталіся усе палі, усе бары, усе ручаі й рочкі, усе сьцежкі й неба высока над намі. Ці пачуў-бы я покліч жыцьця ў пошуме дрэў, у птушыным шматгалосьсі, калі-б не зьнітавала мяне з жыцьцём матчына песьня? Ці адчуў-бы я цяпло веснавой ральлі, калі-б сьлед у сьлед за маці ня зьмераў кожную баразну на бульбяным полі?

Ці зразумеў-бы мову прыроды, мову наваколься, калі-б не дала мне сваю мову маці?

Не пакінула яна запаветаў, запаветам было — засталося — яе жыцьцё, няпрыкметнае, не пазначанае ніякімі асаблівымі падзеямі, жыцьцё, да рэшты, да апошняга ўздыху аддадзенае нам, дзецям, усім тым, хто прыходзіў да яе прасіць помачы, падтрымкі.

З двума дзяцьмі на руках, яна, здавалася, ніколі не стамлялася: я не памятаю, каб яна спала, — ніколі не бачыў!

Праца, праца, праца! Ёю дні былі запоўненыя да краёў — матчыны дні, нашы дні, як дапамагае мне сёньня маё маленства! Ня прыйманьне жыцьця бяз працы, неразуменьне такога жыцьця — адтуль, як і мара, як і нязьменная патрэба вяртацца да зямлі, да сваіх вытокаў, да тых першасных уяўленьняў, адчуваньняў, якія адзіна й жывяць творчасьць.

Першы мой мастацкі твор, работа, ад якой я вяду адлік зробленаму, — партрэт маці. І гэта не выпадковасьць. Усё ў сваім жыцьці, усё ў сваёй творчасьці вымяраю яе сьвятлом, яе жыцьцём. („Беларусь" № 3, 1982 г.)

**
*

Яўген Клімчанка (сьлесар-інструмэнтальшчык):

Жанчына, маці, сястра... у сваім разуменьні жанчына заўсёды цудоўная і да таго-ж... загадкавая. Для мяне асабіста была й застанецца таямніцай жанчына, якая працуе (падкрэсьлю — і выдатна працуе!) там, дзе нават і мужчыне часьцяком цяжкавата, скажам, жанчына-лётчык, міліцыянер, вучоны, дрэсіроўшчык тыграў і г. д. Калі-ж параўноўваць жанчыну з мужчынам, то яна й больш тактоўная, і больш спрытная і меней наіўная, чым наш брат. Наогул, я перакананы: жанчына — гэта ідэальны узор сапраўднага чалавека. Няхай яна й застанецца менавіта гэткай і надалей. („Беларусь" № 3, 1982 г.)

**
*

(У сёлетнім 3-ім нумары часапісу „Беларусь" было 5 выказваньняў, усе з прызнаньнем дадатных рысаў характару зь вялікай пашанай да жанчыны-Маці.)

Рыгор Барадулін (пісьменьнік):

Мама! Маці! Матуля! Мамачка! Слова гэтае амаль на ўсіх мовах сьвету гучыць падобна, бо цэлы сусьвет зьмяшчае, бо сваеасаблівым паролем зьяўляецца — неамаўлятка становіцца чалавекам.

І калі-б была воля мая на тое — пачаў-бы я азбуку менавіта зь літары **М**: як і ўсё на зямлі, усё ў нас пачынаецца з Маці. Усё ад маці, усё з-пад матчынага сэрца. І пакуль б'ецца сэрца гэтае, жыве яно толькі клопатам і страхам за дзяцей: як яны, што зь імі, ці добра ім, ці сьветла ім? І заўсёды самым першым здаецца маці, быццам зь дзецьмі безь яе нешта здарыцца можа. У гэтым ёсьць штосьці ад наіўнай хітрасьці ашукаць злыя сілы, ня даць ім благое зрабіць.

Пакуль жыве маці, датуль мы ў любым узросьце сябе дзецьмі адчуваем — ёсьць каму жаліцца, ёсьць перад кім кволіцца. Паміраe маці— адны застаемся, старэем адразу, балючэй успрымаем крыўды ад сваіх дзяцей, тыя крыўды, якія яны матулям чынілі і не заўважалі гэтага з прычыны эгаізму.

Нам застаецца ад матуль
І шчырасьць іхняя,
І ласка.
Наш лёс
Зь няўмольнага адтуль
Не пераняць ім,
Як падпаска.
І ў сьвята не задобрыць лёс
Ані скаромінай,
Ні сырам.
Шуміць спагадаю бяроз
Прачысты матчын сьвет
Над сынам.

Маці адна, як і Радзіма. Радзіма таксама жаночага роду. І таксама, калі-б волю меў, увёў бы ў абавязковае правіла граматык ўсяго сьвету пісаць гэтыя два словы толькі зь вялікай літары й толькі ў пачатку сказу.

Як першы раз, калі хадзіць навучыўся, вырваўся малы з матчыных рук, адбегся ад маці, так і да апошняга разьвітаньня ўсё адыходзіць, ад'яжджае, адлятае з родных мясьцін, ад турбот, ад парад, ад заўваг маці сын. У яго справы, у яго клопат. Маці-ж нікуды не ўцячэ, думаецца.

Я некалі сьвет з прысьветкам
Імкнуўся аб'ехаць,
А мама — дома, так быць павінна,
А мама, здавалася, вечнаю будзе.
Прахопліваюся зараз з прысьветкам,
Каб мясьціны выхадзіць пехаць,
Дзе маміны ногі помняць сьцяжыны,
Дзе жаўранак-сэрца
абрываецца ў перапудзе...

І праз гады будзе вяртаць цябе на родныя мясьціны, на матчыны сьцежкі смутак, з табою будзе віна, што не пачуў апошняга слова, што позна прысьпеў. А мог пачуць, а мог пасьпець! Мітусьня будзённасьці засталася, ня стала галоўнага ў жыцьці тваім — маці.

Да цябе не даходзіла, што лішняя хвіліна, якую ты пабыў дома, для маці даражэй за ўсе дарункі-перадарункі.

Маці цёпла было і ў слаба напаленай хаце, бо ня дровы ў печцы грэлі яе, а словы твае, увага твая. Пасьля — ды позна! — будзеш сам сябе дакараць.

Сьвет матулі. Ён бясконцы, ён таямнічы сваёй праўдай неабдымнасьцю. Ён з намі да апошняга ўздыху, наша сьвядомасьць, наша радасьць і туга, наша спадчына.

Унівэрсытэты й акадэміі будуць вучыць цябе роднай мовы, але калі ня ўспрыняў мову з матчыных вуснаў, зь першакрыніцы, ніколі ты адчуваць ня будзеш слова, дзе гук кожны ад матулі. Мова родная таму і завецца матчынай.

Мама мая хрысьціянкай жыла,
З богабаязнай душою, іконьніцай.
Ды, вернападдадзеная сьвятла,
Болей была яна
Вогнепаклонніцай.
Зьвідна карміла агонь з рукі,
Яму выбірала кавалкі ласыя —
Бярösту,
Крамяныя смалякі.
Ёй полымя пальцы лізала
З ласкаю.
Пераважна звала агонь
„Цяпло" —
Гасіла цяпло,
Цяпельца разводзіла.

Цяпло матчынай адданасьці, цяпло матчынай самаахвярнасьці. Пакуль грэе яно сэрца дзяцей, датуль чалавек чалавекам будзе!

**
*

Наведвайце бацькоў,
пакуль яны жывыя,
Пакуль дымяцца коміны —
нагрэйцеся ў бацькоў.
Калі адчай вякоў
гайнёй ваўкоў завые,
Ня трэба анікому ён,
сум ля сьляпых слупкоў.
Пішэце ім часьцей,
спакоем ахінайце,
Як ахіналі некалі
яны ўсе вашы сны.
Бяз бацькавых надзей,
бязь ціхай ласкі маці
Куды-б ані заехалі,
вы будзеце адны.

(„Маладосьць" № 2, 1982 г.; „Работніца і сялянка" № 3, 1982 г.)

Янка Купала

МАТЦЫ

(Адзін з забароненых у савецкай Беларусі Купалавых вершаў)

Ты гадуй сынка, матуля,
У пялёнкі спавівай,
Калышы, пей люлі-люлі,
Пей пацішу баю-бай!

Над калыскай зь бегам ночак
песьні роднай не жалей,
Каб як вырасьце сыночак,
Верным вечна быў ён ей.

Як навучыцца хадзіці,
Маткі мову разумець,
Ты вучы яго любіці,
Ўсё сваё ў пашане мець.

Бай яму даўнейшы казкі
Аб бацьках сваёй зямлі,
Як жылі бяз чужой ласкі,
Як слугамі ня былі.

Як на вeча сход ззывалі
І тварылі свой закон,
Як жылі ды панавалі,
Покі ўпалі у палон.

Як-жа ў розум убярэцца
Твой сынок, як мак у цьвет,
Дужым стане, што, здаецца,
Павярнуў-бы цэлы сьвет, —

Выпраўляй яго у людзі,
На дарогу блаславі,
Разам з крыжам дай на грудзі
Роднай вузельчык зямлі:

Каб ня даўся ў крыўду зьдзекам,
Не забыў сваіх старон,
Каб вярнуўся чалавекам
К роднай Бацькаўшчыне ён.

Ды узяўся шчыра, міла,
Сеяць шчасьце, гнаць бяду,
Стаў адважна словам, сілай
За свой край і грамаду.

. . . .

Гэта ўсё ўпаі дзіцяці
З малаком сваіх грудзей,
Бо інакш пойдзеш маці,
Жабраваць хлеб у людзей.

ВОДГУК АД БЕЛАРУСАЎ БЫУ

28-га лістапада летась беларускія жанчыны ў Нью Ёрку згуртаваліся, каб пачаць арганізаваньне парадкам справу матар'яльнай дапмогі суродзічам у Польшчы. Дзеля гэтага былі разасланыя лісты да Беларусаў у ЗША з заклікам і просьбай прысылаць грашовыя ахвяры ды вопратку. Водгук быў вельмі прыхільны. Вось колькі выпісак з атрыманых лістоў:

„Даражэнькія! Вітаю беларускіх жанчын зь ініцыятываю дапамагчы нашым суродзічам, што жывуць у Польшчы. Зрабеце гэта як мага хутчэй, даражэнькія. Укладаю 20 дал. гатоўкаю, бо купляць ,моні ордэр' (грашовы пераказ — Рэд.) адняло-б колькі дзён (сягоньня пятніца вечар). Жадаю Вам посьпеху ў грамадзкай працы". (Зь Нью Джэрзі)

„Вельмі рады, што Вы выходзіце на міжнародную арэну. Патрэба помачы Беларусам у Польшчы надзвычай важная — маральна й матар'яльна. Памажы Вам Божа ў гэтай працы". (З Чыкага)

„Далучаю сваю ахвяру на Ваш добры ўчынак. Рады, што магу памагчы. Цягнеце ,лямку' далей". (З Каліфорніі)

Людзі присылалі ахвяры паводля сваіх магчымасьцяў: ад 5-ёх і аж да 100 даляраў. Дагэтуль сабрана гатоўкаю 1700 даляраў.

Як толькі назьбіралася грошай і вопраткі, мы адразу-ж пачалі высылаць пачкі. Усяго разам выслана 49 пачак: 23 з харчамі й 26 з адзежаю.

Харчовыя пачкі высланыя праз агенцыю, якая дала на іх гарантыю й страхоўку (іншуранс). Кожная харчовая пачка каштавала 28 або 29 дал. і мела ў сабе шынку, сьвініну, масла, каву, чай, шакаляду, цукар, рыс. У пачкі з вопраткаю мы ўкладалі мыла, цукар, пасту да зубоў, шампунь ды вітаміны.

Шмат нашых суродзічаў у Польшчы пішуць нам, што яны дасталі пачкі й **перадаюць шчырую, часамі ўсхваляваную падзяку ўсім Беларусам за дапамогу. Мы** далучаем сваю падзяку да іхнае ды просім памагаць далей нам у гэтай справе: калі ласка, прысылайце ахвяры на:

A. O. Romano
172 Mill Spring Rd.
Manhasset, N. Y. 11030

Мы тут хочам паведаміць усім дарагім ахвярадаўцам, што паквітаваньняў ня высылалі дзеля таго, каб заашчадзіць грошы на перасыланьне пачак. Сьпіс ахвярадаўцаў і пералік ахвяраў падамо ў наступным нумары „Беларуса". Калі-б хто-небудзь жадаў мець ад нас паквітаваньне, калі ласка, дайце нам знаць і мы Вам яго вышлем.

Дзык яшчэ раз шчыра дзякуем Вам!

Юля Андрусышына
Алла О. Рамана

БЕЛАРУСКАЕ ШКОЛЬНІЦТВА
(1915-1919)

Пасьля ўваходу ў Вільню Нямецкай арміі на пачатку верасьня 1915 г., Беларускі Камітэт помачы пацярпеўшым ад вайны падаў нямецкім акупацыйным уладам колькі мэмарыялаў палітычнага зьместу, як і ў справе адкрыцьця беларускіх школаў (пераклады ў нямецкую мову ўсіх матарыялаў рабіла тады я).

Пакуль быў атрыманы дазвол нямецкіх уладаў, сяброўка Беларускага Камітэту Алёйза Пашкевіч-Кейрыс, якую ўсе Беларусы называлі „Цётка", рабіла ўжо захады ў справе адкрыцьця школаў. Яна памагала знайсьці памешканьне й інвэнтар, хадзіла з апытаньнем па раёне, каб адшукаць беларускія сем'і ды заклікала бацькоў запісваць дзяцей у гэтыя школы.

Каб падрыхтаваць настаўнікаў, стараньнямі Цёткі ды братоў Івана й Антося Луцкевічаў, былі адчыненыя 3-хмесячныя курсы. Выкладчыкамі на гэтых настаўніцкіх курсах былі: браты Луцкевічы й яшчэ пара асобаў. Я, Юльляна Мэнке, выкладала нямецкую мову й пэдагогіку. Галоўным кіраўніком курсаў і адначасна настаўнікам быў сп. Пачобка. Ен жыў пры курсах і даставаў пэнсію са сьціплых прыбыткаў Беларускага Камітэту, рэшта настаўнікаў працавалі задарма.

Курсантаў было 22 асобы. Цётка не выкладала ,бо ня мела часу, але цешылася, што хутка на прадмесьцях Вільні, дзе было больш Беларусаў, можна будзе адчыніць беларускія школы. Нажаль, яна да гэтага не дажыла, бо хутка памерла у сваёй роднай вёсцы, куды выехала, як сястра Чырвонага Крыжа, на змаганьне з эпідэміяй тыфусу, дзе сама захварэла й памерла, на вялікі жаль усіх беларускіх працаўнікоў.

Сп. Вацлаў Ластоўскі ўзяў на сябе пераклад і апрацаваньне беларускіх школьных падручнікаў

Па сьмерці Цёткі яе заступіў Іван Луцкевіч у абсталяваньні памешканьняў ды прыдбаньні інвэнтара школаў.

Агульнымі стараньнямі была адчыненая ў лістападзе 1915 году на Зарэччы першая беларуская школа. З пачаткам Новага 1916 году, калі адбыўся першы выпуск настаўнікаў з трохмесячных курсаў, дык ня толькі ў Вільні, але й на вёсках былі адчыненыя беларускія школы.

Бараніць справу беларускіх народных школаў прыпала галоўным чынам мне. Мяне Беларускі Камітэт вызначыў, як свайго прадстаўніка ў нямецкага школьнага інспэктара (Шульрату) Тэгудэ. Гэта быў культурны чалавек і хутка зь ім я наладзіла добрыя дачыненьні.

Беларускія школы як у горадзе, так і на вёсках былі прынятыя горадам або паветам. Гэта значыць, горад або павет плаціў настаўнікам, утрымваў школы й даваў яшчэ бясплатныя абеды для дзяцей, што было вялікай падмогай у той галодны час. Пры кажнай школе была кухня.

У самой Вільні было пяць беларускіх пачатковых школаў:

1. На Зарэччы настаўніцай у школе працавала сп-чна Каміля Савіцкая.

2. На Антокалі — сп-чна Станіслава Корф.

3. У канцы Юркаўскага праспэкту, блізка ля мосту, наст. Камінская.

4. На Сьніпішках, за Зялёным мастом, працаваў настаўнік Андрэй Тротт.

5. На Новым Сьвеце працаваў настаўнік Аляксандар Тротт.

Колькі школаў было на вёсках, я не памятаю, але ў часе нямецкай акупацыі іхны лік усё пабольшваўся. Асаблівa дапамагала пашырэньню беларускіх школаў у Заходняй Беларусі тое, што дэкрэтам маршала Гіндэрбурга ад 1-га студзеня 1916 году беларуская мова была прызнаная роўнапраўнай зь іншымі мовамі акупаванага Немцамі краю (гэта было асягнута мэмарыяламі Беларускага Камітэту ў Вільні).

Для падрыхтаваньня беларускіх настаўнікаў нямецкія школьныя ўлады далі дазвол на заснаваньне настаўніцкай сэмінарыі ў горадзе Сьвіслачы. У ліку настаўнікаў сэмінарыі быў і сп. Пачобка. Прозьвішчаў іншых настаўнікаў ня ведаю, але ўсе яны былі з адпаведнай пэдагагічнай асьветай. Гэта былі гадавыя настаўніцкія курсы. Вось так беларускія школы паступова пашыраліся сярод насельніцтва Заходняй Беларусі.

Быў арганізаваны й Беларускі Настаўніцкі Саюз, які вельмі рупіўся аб пашырэньні беларускіх школаў. Дзякуючы гэтаму, у канцы нямецкай акупацыі налічвалася больш за 200 беларускіх школаў.

Немцы пакінулі Вільню на Каляды 1918 году і ад Новага 1919 году пачалася бальшавіцкая акупацыя Заходняй Беларусі. Ведаю, што беларускія школы працавалі далей, хоць Камісарыят Асьветы, які іх перaняў, уводзіў свае парадкі.

Камісарыят асьветы пераняў і нованадчыненую Першую Беларускую Гімназію ў Вільні.

Аб пачатнай гэтай гімназіі скажу кагатка. Думка аб адкрыцьці беларускай гімназіі асабліва займала праз усе гады нямецкай акупацыі Івана Луцкевіча. А калі ў канцы 1918 году Немцы пачалі ліквідаваць свае ўстановы, то Іван Луцкевіч, хоць ужо цяжка хворы (сухоты), пачаў рабіць захады, каб Немцы перaказалі Беларускаму Камітэту Базыльлянскія Муры, у якіх Немцы мелі лазарэт.

Іван Луцкевіч дамогся нарэшце свайго: Базыльлянскія Муры, пасьля эвакуацыі лазарэту, былі ў канцы сьнежня перакааныя Немцамі Беларускаму Камітэту для арганізацыі там гімназіі. Знайшоўся й адпаведны настаўніцкі пэрсанал, бо шмат людзей вярнулася ў родную Вільню, а да іх далучыліся ўцекачы з Усходняй Беларусі, якія ратаваліся ўцёкамі ад бальшавікоў.

Нарады аб арганізацыі гімназіі адбываліся ў Беларускім Камітэце пры Віленскай вуліцы № 33. Было ўкладзена шмат працы й захадаў, каб усё адпаведна наладзіць. Добра, што не падстрэшшы знайшліся школьныя лаўкі й сталы — інвэнтар былой Праваслаўнай Духоўнай Сэмінарыі.

Хоць у Вільні ад 1-га студзеня 1919 г. ужо гаспадарылі бальшавікі, але яны не пасьпелі яшчэ ўсюды агледзецца.

Беларуская Гімназія пачала сваю працу 1-га лютага 1919 году. Ейны дырэктар сп. Міхал Кахановіч зарэгістраваў Гімназію і ейных працаўнікоў у Камісарыяце Асьветы.

Першымі настаўнікамі Гімназіі былі: Міхал Кахановіч, Максім Гарэцкі, Леаніла Чарняўская, Алена Сокалава, ксёндз Адам Станкевіч, Іван і Антось Луцкевічы, Катовіч, Юльляна Мэнке, Натальля Францлебэн ды інш.

Дапоўніць аб працы Беларускай Гімназіі могуць яе былыя вучні, якія апынуліся ў Амэрыцы. др. Станіслаў Станкевіч, праф. Вінцэнт Жук-Грышкевіч (Канада), др. Янка Станкевіч. Можа яны ведаюць які быў лёс беларускіх школаў у пэрыядзе 1919-1939 гадоў. Ведаю толькі, што польскі урад да 1922 году ня ліквідаваў яшчэ беларускіх школаў; для віду навет прызначыў маладога беларускага вучонага Браніслава Тарашкевіча за кіраўніка Беларускага Аддзелу Міністэрства Асьветы. Але пасьля свайго ўмацаваньня на абшарах Заходняй Беларусі польскі урад пачаў ліквідаваць усе беларускія школы. Гэтак, да 1939 году засталася толькі ў Вільні адна Беларуская Гімназія, якая ў 1944 годзе, у часе нямецкае акупацыі сьвяткавала сваё 25-годзьдзе.

Наколькі я чула, пры новых парадках у 1945 г. і яна была зьліквідаваная. А Беларускі Музэй імя Івана Луцкевіча, які быў у Базыльлянскіх мурох, як я чула, быў пасьля 1945 г. зьліквідаваны ды ўсе ягоныя рэчы, якія зьбіраў Іван Луцкевіч, далучаныя да нейкага літувіскага музэю.

На гэтым канчаю.

Пісана ў Нюрнбэргу ў жніўні 1968г.

Юльляна Вітан-Дубейкаўская

Школаў у БССР у 1979 г. было 7460. Колькі зь іх зь беларускаю моваю навучаньня, савецкая статыстыка прыхоўвае. Але газ. „Голас Радзімы" (№ 16, 22. IV. 82) пісала, што „у нас беларускіх *школ больш, чым рускіх*".

„БЕЛАРУС" — ЗАПРАЎДНЫ ГОЛАС ГРАМАДЗКАСЬЦІ. ДЫК І ГРАМАДЗКАСЬЦЬ ПАВІННА ДАЦЬ ЯМУ НАЛЕЖНАЕ ПАДТРЫМАНЬНЕ!

УГОДКІ 25 САКАВІКА

(Працяг з № 299)

ЧЫКАГА, ЗША

Сёлета, як увайшло ўжо ў традыцыю, урачыстае сьвяткаваньне 65-ых угодкаў абвешчаньня незалежнасьці Беларускае Народнае Рэспублікі папярэдзіла інфармацыйна-мастацкая выстаўка ў фае чыкагаўскага Грамадзкага Цэнтру імя Рычрда Дэйлі, якая трывала ад 14-га да 31-га сакавіка. Гэтая выстаўка заўсёды робіць добрае ўражаньне, а дзеля таго, што яна была адна ў гэтым рухлівым фае, вялікая колькасьць людзей магла яе добра агледзець.

Ужо 11-га сакавіка найбольшая штодзённая газэта ў Чыкага „Чыкага Трыбюн" надрукавала кароткую даведку аб сьвяткаваньні й выстаўцы ў Чыкага. Тыднёвая газэта „Лернэр Таймс" зьмясьціла даволі абшырны інфармацыйны артыкул аб сьвяткаваньні й гісторыі 25-га Сакавіка.

У нядзелю 21-га сакавіка Беларускае Радыё ў Чыкага ў спэцыяльнай сьвяточнай праграме паведаміла аб сьвяткаваньні незалежнасьці БНР. Кіраўнік праграмы сп. Нікодэм Жызьнеўскі падаў кароткую гісторыю 25-га Сакавіка ды запрасіў усіх Беларусаў і прыяцеляў узяць удзель у сьвяткаваньні. Адзін з нашых маладых Беларусаў, Юрка Б., прадэклямаваў верш Янкі Купалы „Выйдзі . . .". Праграма закончылася беларускім нацыянальным гімнам.

У чацьвер 25-га сакавіка наш бел-чырвона-белы сьцяг красаваўся на будынку гарадзкой управы побач з амэрыканскім і гарадзкім сьцягамі ды першы раз таксама на будынку адміністрацыі штату Іліной.

Дзякуючы няўтомнай працы Кардынацыйнага Камітэту і яго старшыні сп. Васіля Пунтуса, Беларусы ў Чыкага сьвяткавалі і сёлета ўсе разам.

У нядзелю 28-га сакавіка ў беларускіх цэрквах Сьв. Юр'я і Хрыста Збаўцы былі адпраўленыя багаслужбы за Беларусь і беларускі народ.

А гадзіне 1-ай папаўдні прыгожая банкетная заля Рыджэнсі Інн запоўнілася суродзічамі й запрошанымі гасьцямі. Таварыская атмасфэра кактэйлевага часу дала ўсім нагоду спаткацца, пагаварыць і пажартаваць.

Урачыстая частка пачалася адсьпяваньнем сп-няй Верай Рамук амэрыканскага гімну пры акампанімэньце сп. Гэнрыка Янчэўскага, знанага Беларусам піяніста ў Чыкага. Айцец Арх. Уладзімер Тарасэвіч сказаў малітву-інвакацыю, па якой хвілінай цішыні была ўшанаваная памяць усіх тых, што аддалі жыцьцё за Бацькаўшчыну. Старшыня Камітэту В. Пунтус прывітаў усіх і пачаўся сьвяточны банкет.

Па абедзе сп. Н. Жызьнеўскі прадставіў запрошаных гасьцей.

Др. Вітаўт Кіпель, галоўны прамоўца на нашым сьвяткаваньні, зрабіў цікавы даклад паангельску аб гісторыі 25-га Сакавіка, навязваючы да „Нашай Нівы" ды ейнае ролі ў разбуджэньні нацыянальнай сьведамасьці Беларусаў.

На беларускай выстаўцы ў Цэнтры імя Р. Дэйлі. Беларускія прадстаўнікі із сп-няй Роўз Фарына (пасярэдзіне), загадчыцай аддзелу спэцыяльных і мастацкіх падзеяў у Гарадзкой Управе Чыкага.

Піяніст сп. Г. Янчэўскі выканаў укладзеную ім памайстэрску вязанку беларускіх народных мэлёдыяў.

Дарагім госьцем сёлетняе ўрачыстасьці быў вялікі прыяцель паняволеных народаў, змагар за правы чалавека кангрэсмэн Фрэнк Анунцыё. Старшыня Каардынацыйнага Камітэту сп. В. Пунтус у часе акадэміі ўручыў яму адмысловую таблічку з прыгожа выгравіраваным надпісам: „Яго годнасьці Фрэнку Анунцыё ў удзячнасьці за ягоныя заслугі для беларускай грамады ў Чыкага, Іліной". Кангрэсмэн Анунцыё падзякаваў Беларусам ў Чыкага за ўшанаваньне яго (ягоную прамову гл. у папярэднім нумары „Беларуса").

Студэнт Янка Рамук прачытаў праклямацыю губэрнатарам штату Іліной Джэймсам Р. Томпсанам Дня Беларускае Незалежнасьці ў штаце Іліной.

Прысутны на сьвяткаваньні адзін са спонсараў праклямацыі Дня Беларускае Незалежнасьці Генэральнай Асамблеяй Штату Іліной, сп. Роджэр Мэкаліф прачытаў праклямацыю сам асабіста. Праклямацыя гэтая поўная сымпатыі да беларускага народу і ў сваім апошнім абзацы кажа: „Пастаноўлена Палатай Прадстаўнікоў 83-яй Асамблеі Штату Іліной далучыцца да Амэрыканцаў беларускага паходжаньня ў іхнай надзеі й малітвах, каб свабода і справядлівасьць былі йзноў адноўленыя ў іхным краі, а гэтая рэзалюцыя няхай нагадвае ўсім людзям, што ніхто ня можа быць свабодным, пакуль усе людзі ня стануцца свабоднымі".

Сп-ня Даен Сідарэвіч прачытала праклямацыю мэрам г. Чыкага Джэйн Бырн Дня Беларускае Незалежнасьці ў Чыкага.

З запрошаных гасьцей ад Украінцаў прамаўляў сп. Стэпан Голяж, першы заступнік старшыні Ўкраінскага Кангрэсавага Камітэту на Іліной. Таксама ад Украінцаў прамаўляў пастар Алекса Гарбузюк, старшыня Усеукраінскага Эвангельскага Таварыства Амэрыкі й Канады. Ад казацкай станіцы імя Калабухава ў Чыкага прывітаў Беларусаў сп. Алекс Саснавы. Сваёй прысутнасьцяй ушанавалі ўрачыстасьць таксама сп. Джэймс Паркэр, асыстэнт сэнатара Анунцыё; альдэрмэн Люі Фарына і ягоная жонка Роўз Фарына, асыстэнт мэра гораду для спэцыяльных і мастацкіх падзеяў; сп. Багдан Паўкэ, аўтар шматлікіх артыкулаў у чыкагаўскай прэсе пра Беларусь, філятэліст, які цікавіцца беларускімі паштовымі маркамі; праф. Анджэлё Монтэлеонэ, аўтар падручніка гісторыі Ўсходняй Эўропы, прыяцель Беларусаў у Чыкага.

Ізноў пачуліся беларускія мэлёдыі ў выкананьні сп-ра Вільляма Янчэўскага на клярнэце і сп-ра Гэнрыка Янчэўскага на піяніна.

Па рэфэраце д-ра В. Кіпеля ўсе супольна адсьпявалі беларускі нацыянальны гімн.

Сп. Г. Янчэўскі выканаў на піяніна „Беларускую фантазію" Міколы Куліковіча.

Малітвай ўдзячнасьці а. Варнавы Санчыка, настаяцеля парахвіі сьв. Юр'я, адсьпяваньнем рэлігійнага гімну „Магутны Божа" ды падзякай старшыні Каардынацыйнага Камітэту ўрачыстасьць закончылася.

Праграму вельмі добра вялі сп. Нікодэм Жызьнеўскі і сп. Павал Сянкевіч. Вялікая ім падзяка ад усіх нас.

А. Бяленіс

РЫЧМОНД ГІЛ, ЗША

Сьвяткаваньне адбылося ў нядзелю 4 красавіка, ладзіла Беларуска-Амэрыканскае Аб'яднаньне ў Нью Ёрку. У царкве сьв. Кірылы Тураўскага ў Рычмонд Гіле гэтым разам сабралася даволі ладна людзей. Літургію адправіў а. Грэгоры О'Кіф паангельску. Хор (пад кір. сп. С. Жамойды) сьпяваў, як звычайна, пацаркоўнаславянску.

Малебен за беларускі народ адслужылі а. Віталі Сагайдакіўскі й а. Грэгоры. У царкве стаяла ганаровая варта са сьцягамі. Багаслужба закончылася „вечнаю памяцьцю" паўшым беларускім змагаром ды „мнагалецьцем" беларускаму народу.

Акадэмія адбылася ў Беларускім Грамадзкім Цэнтры пад царквой. Адчыніў акадэмію сп. К. Мярляк, старшыня БАА, амэрыканскім гімнам. Прывітаўшы ўдзельнікаў, сп. Мярляк, які вёў урачыстасьць, пералічыў здабыткі ў мінулым ды выказаў надзею на будучыню. Хвілінаю цішыні была ўшанаваная памяць беларускіх гэрояў.

Былі прачытаныя праклямацыі Дня Беларускае Незалежнасьці ў штатах Нью Ёрку, Нью Джэрзі й Канэтыкэт. Трэба зазначыць, што зьмест іхны даволі шырока гаварыў аб беларускай гісторыі й нацыянальных беларускіх асьпірацыях.

Рэфэрат чытаў інж. Васіль Мельяновіч. Тэму 25 Сакавіка прэлегент напоўніў патрыятычным зьместам. Гэта была бойкая прамова, заклік ведаць што гэта — 25 Сакавіка ды змаганьне й праца над адраджэньнем ягонага ідэалу — вольнае й незалежнае Беларусі. Сп. Мельяновіч прачытаў у канцы два прысьвечаныя Беларусі вершы паангельску, якія напісала амэрыканская паэтка Джуды Бак.

З прывітаньнямі выступілі госьці: сп-чна Рая Станкевіч ад галоўнае ўправы Беларуска-Амэрыканскага Задзіночаньня, сп. Міхась Сенька ад Беларускага Кангрэсавага Камітэту Амэрыкі, сп. Юрка Азарка ад галоўнае ўправы Арганізацыі Беларуска-Амэрыканскае Моладзі, сп. Аляксандар Міцкевіч ад ньюёркаўскага аддзелу БАЗА.

Сп. Мярляк вітаў прысутных на акадэміі сп-ню З. Станкевіч ад газэты „Беларус" і сп. С. Гутырчыка ад Згуртаваньня Беларуска-Амэрыканскіх Вэтэранаў зь Нью Брансьвіку. Сп. Мярляк пералічыў атрыманыя прывітаньні ад беларускіх арганізацыяў.

Афіцыйная частка закончылася беларускім нацыянальным гімнам.

За сталамі пры супольным абедзе гутарыць было аб чым, бо грамада сабралася даволі вялікая, некаторыя былі здалёку, некаторыя ўпяршыню. Пяялі песьні. Былі паведамленьні й выступленьні. Сп-ня З. Станкевіч заклікала ўсіх падтрымаць газэту „Беларус". А сп. Мярляк папрасіў а. В. Сагайдакіўскага сказаць прынагоднае слова. Гэта было вельмі цікавае выступленьне з трапным падыходам да пытаньня беларуска-ўкраінскіх дачыненьняў.

В. Ш.

"ЯК ДУХ ЗМАГАНЬНЯ БЕЛАРУСІ"

(Працяг зь 1-ай бач.)

за 120 гадоў няволі раскрыць перад культурным сьветам наша бясправўнае палажэньне ў Расейскай дзяржаве, пазваляюць нам шукаць у культурных народаў сьвету спачуцьця й абароны нашых чалавечых і культурна-народных правоў і карміцца надзеяй, што які-б ні быў канец вайны, культурныя народы сьвету памогуць абясьпечыць Беларусам такую паўнату культурных і палітычных правоў, каторая дасьць нашаму народу змогу вольна разьвіваць свае духоўныя й матар'яльныя сілы, дасьць змогу стацца нам вольнымі гаспадарамі свайго краю.

Апрача агалашэньня гэтага мэмарандуму на зьездзе, Іван Луцкевіч выступаў там і асабіста. Юльляна Дубейкаўская піша ў сваіх успамінах, што Іван ёй „падрабязна апавядаў, як ён бараніў незалежнае становішча Літвы й Беларусі й не пахваліў Немцаў", а на ейны заўвет, што той нямецкі ўрадавец, які даваў яму пропуск на праезд у Лёзану, за гэта яго „па галоўцы не пагладзіць", адказаў: „Ну, няхай гневаецца, на міжнародным форуме нашыя справы іначай ставіць нельга".

Нажаль, калі на наступным і найбольш важным міжнародным форуме была-б ізноў нагода Івану Луцкевічу „паставіць нашыя справы" — на мірнай канфэрэнцыі ў Вэрсалі ў 1919 г. — ён ужо ня мог зрабіць гэтага, зьлёгшы цяжка хворым і ўжо й не ачуняўшы да сьмерці. Давялося паслаць туды брата Антона, якому нічога зрабіць не ўдалося — Дубейкаўся выказвае ў сваіх успамінах пэўнасьць, што каб мог паехаць Іван — было-б зусім іначся . . .

А пад той час яшчэ й завайстрыўся на чыста асабістым грунтьце канфлікт паміж Антонам Луцкевічам і Вацлавам Ластоўскім, якога пачаў разыграваць супраць Антона ўжо і ў справах рэдакцыйных прыстаўлены да газэты „Гоман" нямецкі цэнзар Зузэміль. Зусім зразумела, што Іван Луцкевіч ня мог заняць становішча супраць свайго роднага, да таго-ж улюбёнага, брата нат у чыста асабістых справах, і трыманьне Ластоўскага, як піша Дубейкаўская, „псавала нэрвы" Івану.

Што да самога Ластоўскага, дык у яго стаўленьне да Івана Луцкевіча заставалася нязьменным да канца. Калі ўжо па Іванай сьмерці Ластоўскаму давялося ізноў пабываць на тых мясьцінах Заходняй Эўропы, якія ён упяршыню пабачыў, калі яны езьдзілі разам у Лёзану, ён напісаў верш „Рэйнскі вадаспад", у якім успомніў пра Івана (і гэта адзіны ў цэлай беларускай паэзіі верш, зьвязаны беспасярэдня зь Іванам Луцкевічам). Верш Ластоўскага „Рэйнскі вадаспад", выдрукаваны ў № 2 часапісу „Крывіч" за 1923 г., канчаецца гэтак:

У гроце камянной,
панад шалёнаю кіпежай,
стаялі мы з табой, Іване,
ўслухаючысь ў змагарны гуд;
і ты сказаў з задумаю ў вачах:
„Во так шуміць нямоўчны бор
у нас і дождж аб дах
ў бяссонлівых начах" . . .
І ты хацеў, каб бор гудзеў
табе пад вечны сон . . .
Адзін стаю я зноў
над сьпененай валвой;
спаміны ціснуцца навалай . . .
Тутніць у жылах кроў . . .
І я дрыжачаю рукой,
зь сьвятарнаю пашанай,
пасьцерты ўжо дажджом
твой надпіс паднавіў.
І мне здалось,
што быў ты, зноў, са мной
І быў-ткі, мусі,
як дух змаганьня
Беларусі.

Здаецца, што цяжка было-б знайсьці трапнейшае выражэньне самое існасьці духовае пастаці Івана Луцкевіча, як гэтае во „як дух змаганьня Беларусі", і словы гэтыя таму і ўзятыя за загаловак дадзенага нарысу.

(Далей у наступным нумары)

Ант. Адамовіч

ДВОЙЧЫ НА ВЫГНАНЬНІ

(Заканчэньне з 2-ой бач.)

плякат" зьнялі ейны крыптанімны назоў. Дзеля аднаплянавасьці чытаньня паэма пераназвана на „Крывавы год". Зусім зьінаачаная ейная канцоўка.

Рэгабілітацыя замкнулася адно дазволам называць імя паэта, найчасьцей з прыдачай благога напаміну пра ўпадніцтва, пэсымізм, заўсёды помнага „буржуазнага нацыяналізму". У афіцыйных гісторыка-літаратурных выданьнях няма аглядаў багатай творчасьці Пушчы. Каб зацьміць ягонае імя, у хроніцы літаратурнага жыцьця 20-х гадоў акадэмічнага выданьня „Гісторыі беларускай савецкай літаратуры" назвалі ўсяго першы зборнік „Раніца рыкае". А іншых, ды асабліва значных, — як-бы й ня было.

„Шукальнік паэтычных глыбінь"

У сувязі з усім гэтым заслугоўвае ўвагі рэч іншага кірунку. З прычыны сьмерці Пушчы (1964 г.) праўленьне саюзу пісьменьнікаў Беларусі ў сваім нэкралёгу ў газэце „Літаратура і Мастацтва" называла нябожчыка — **„нястомны шукальнік паэтчных глыбінь"** ды пісала: „Сьветлы вобраз Язэпа Пушчы — **выдатнага майстра беларускай літаратуры** назаўсёды застанецца ў нашых сэрцах". Нэкралёг, відаць, пісалі паэтавы прыхільнікі й дазволілі яго, бо тады яшчэ цеплілася датляваючы палітычная адлега, калі чалавечая думка мела нейкае пратхланьне для свайго выяўленьня. Абыйшлося навет бязь нейкага напаміну пра былую „грэшнасьць" паэта.

Аджа гэткае пазытыўнае стаўленьне да Пушчы імгненна зьнікла. Больш гэтак ніколі ня пісалі. Што да творчасьці „шукальніка паэтычных глыбінь", дык у тым сьвеце, дзе нішто не абыходзіцца без загаднасьці афіцыйных чыньнікаў, — зь іхнае волі наважылі адабраць належнае ёй месца ў беларускім літаратурным працэсе, выкасаваць яе, ня даць чытачу. Яшчэ перад сьмерцяй паэту не далі доступу ў прызначаную для настаўнікаў і шырэйшага чытаньня кнігу „54 дарогі", у якой было цімала імёнаў правінцыяльных. У Беларускай энцыкляпэдыі абмежаваліся канцылярскай адпіскай ды ня мінулі, хоць і здалікачана, „пэсымістычныя нотк і".

Пушчу не прынялі ў жаданыя. Другім выгнаньнем ягонай творчасьці абярнулася тая ўмоўная рэгабілітацыя.

Творчая крыніца — Беларусь

Ды наперакор помсьлівай афіцыйнасьці паэт жыў нязгаснай верай — „душа мая і голас мой у вершах застануцца жыць". Бо Беларусь была ягонай жыцьцёвай і творчай крыніцай. У ёй і нязрушнасьць паэтавай веры й спадзяваньняў:

Я прыпадаю да тваіх, зямля,
грудзей,
І прагна сок твой п'ю і веру
у бясьсьмерце.

Як нацыяльную годнасьць, Пушча шанаваў спадчынныя „сьпевы бацькавы і матчыны", беражоныя й не растрачаныя „за цяжкай працаю". На ростані з жыцьцём, а хваляваны характвом непаўторным роднае прыроды, паэт запаветна пісаў — „Пакідаю песьню ў спадчыну". Але перад прызначаным доступам да спадчыны сталі сілы злыя.

Ды ня ўсё вечнае на гэтай мо нявечнай зямлі. Мінаецца й мінецца благое. Пушча ніколі ня быў у пэсымістычнай бязьверы. У самыя роспачныя часіны зь ім была вера ў другое — сьвяточнае Прыйсьце, на якое да свае Маці „прыйдуць тыя, што сабе ня лгалі".

Пушчава паэзія — гэта ўсхваляваная духовая біяграфія вольнадумнага паэта, якому давялося жыць і пісаць у таталітарнай дзяржаве, паняволенай часткай якое сталася Беларусь. Ёй паэт аддаў увесь свой талент. Ягоная апазыцыйная сваім вольдумствам паэзія застаецца дзейнай супраць чужацкае паняверкі, калі нацыянальнае быцьцё народу зводзіцца нанішто. Адно тымчасам пакідаюць дзеля ўсхваленьня тае паняверкі літаратурны завулак у беларускай мове дый то зь мізэрным выдавецкім тыражом.

Адзіны раз не запярэчылі прыжыцьцёваму паэтаваму жаданьню: нябожчыка пахавалі на магільніку ў родных Каралішчавічах, дзе знайшлі свой супачын і ягоныя бацькі, зімой і на старасьці выкінутыя, як стаяць, на вуліцу з свае хаты ў ліхалетную пару.

Бацькавіч

УГОДКІ 25 САКАВІКА

(Працяг з 4-ай бач.)

МАНРЭАЛЬ, КАНАДА

З розных прычынаў нашыя суродзічы ў канадыйскім горадзе Манрэалі вызначылі сьвяткаваньне Акту 25-га Сакавіка аж на 24-га красавіка ў сыботу. Урачыстасьць адбылася галоўна дзякуючы стараньням і ініцыятыве сп-ра Анатоля Хрэноўскага, ягонае жонкі, а таксама з помачай суседзяў з Атавы — спадарства Сурвілаў.

Сьвяткаваньне заплянавалі на сыботу ўвечар на 6-ю гадзіну, каб маглі завітаць і далейшыя госьці, як Высокапачэсны Архіепіскап Мікалай з Таронта, адтуль-жа пісьменьнік К. Акула і сп-ня Юльляна Грыцук зь Кінгстану.

Я ня быў у Манрэалі гадоў прынамся дзесяць, дык давялося аднаўляць старыя знаёмствы й закладаць новыя. І ў нанятай залі пры ўкраінскай царкве Сьв. Марыі Абароньніцы на вуліцы Розэмонт з бальшыні грамады суродзічаў я пазнаў ня шмат каго. Прыемна было сустрэць старога знаёмага з вунь як адлеглых часоў, сп-ра Чарненку.

Відаць, што сп. А. Хрэноўскі прылажыў нямала стараньняў, каб удэкараваць залю. Адразу-ж прыцягвалі да сябе ўвагу лёзунгі — „Яны памерлі, каб жыла Беларусь! Мы жывём, каб Беларусь не памерла!" — што, прыгожа выпісаныя, віселі на цэнтральным месцы, побач гэрбаў беларускіх гарадоў. На сталох-жа з фронту сцэны, галоўна дзякуючы стараньням Івонкі Сурвілы, разьмясьціліся розныя „дацы" нашага „саламянага мастака" Міколы Шуста, розныя дзяружкі ды іншае. Вось за гэнымі сталамі, ува ўсіх навідавоку і тварам да залі разьмясьціліся моладзь у прыгожых нацыянальных касьцюмах, прынамся тыя з моладзі, што пасьля бралі ўдзел у праграме.

Сьвята адкрыў сп. А. Хрэноўскі й прысутныя ўсталі, каб з кружэлкі выслухаць беларускі нацыянальны гімн. Сп. Хрэноўскі коратка прывітаў гасьцей і даручыў сп. Чарненку весьці праграму.

Малітву „Ўладару Нябесны" прачытаў Архіепіскап Мікалай, а пасьля прысутныя праслухалі даўгі й цікавы даклад сп. Янкі Сурвілы, пра сяньняшнюю палітычную сытуацыю ў сьвеце. Кароткім і цёплым словам у францускай мове гасьцей прывітала сп-ня Івонка Сурвіла. К. Акула вітаў прысутных ня толькі ад галоўнай управы Згуртаваньня Беларусаў Канады ды ягонага старшыні, але й выказаў задаваленьне, што мае нагоду зноў адведаць гэтую беларускую грамаду. Ён таксама запрашаў, каб „сёлета на такое сьвята, якое завецца пабеларуску Лебярдзей, вы падмазвалі калёсы й запрагалі коней ды сьпяшаліся на сустрэчу Беларусаў Паўночнае Амэрыкі, якая мае адбыцца..."

Наступна гучэў мантаж „Курганная Кветка" К. Буйлы зь істужкі радыё „Свабода". А тады прыйшла на помач моладзь Галіна й Ларыса Хрэноўскія выканалі верш „Ты мой пбрат, каго звацьБеларусам", а Паўлінка Сурвіла, пры сваім акампаніменьце на гітары, прасьпявала „Зорку Вэнэру" ды „Ой рэчанька, рэчанька". Рыгор Хрэноўскі добра сказаў верш „Моладзь" Янкі Купалы, а Аніта Абедзінская прачытала Купалаў „Паўстань з народу нашага" ды „Над Нёманам". Антон Хрэноўскі на акардыёне зайграў „Люблю наш край". Наагул, калі ход пра дэклямацыі моладзі, дык няважна, што сям-там заставіся кастрыца, важна што папрацавалі, навучыліся, паказалі сябе, а галоўнае, што з удзелам прыйшлі. Наступна сам-жа й аўтар гэтага твору К. Акула прачытаў свой госьта-іранічны, кусьлівы верш „Слава партыі роднай", некалі прысьвечаны ведамаму бээсэсэраўскаму Максіму... Ад Украінскага Царкоўнага Камітэту Беларусаў вітаў сп. Пэрэтырой.

Наапошку, зноў-жа з кружэлкі, прысутныя выслухалі канадыйскі нацыянальны гімн. Гэтта-ж зьвіліся харчы на стале і госьці выбіралі сабе што хацелі з багатае колькасьці ежыны. Рэшта вечару прайшла ў гутарках.

Трэба яшчэ раз падчыркнуць надзвычайна вялікі ўклад сп-тва Хрэноўскіх у арганізацыю гэтае ўрачыстасьці. Ім вялікае дзякуй ад усіх нас. Таксама яшчэ большая ўдзячнасьць наша ўсім жанчынам, якія нарыхтавалі ежу, удэкаравалі ўсё ды абслугоўвалі ўдзельнікаў сьвяткаваньня.

А мы, госьці нашых манрэальцаў, упаасобку гэты аўтар, зычым ім, каб трымалі й на будучыню гэтую добрую традыцыю.

К.

Чытайце, выпісвайце, пашырайце газэту Беларусаў у Вольным Сьвеце „БЕЛАРУС"

ПРЫЙДЗЕ ЧАС

У чарэмхавай у мяцеліцы,
у бярозавых туманох,
па загуменьні, па аселіцы
слала дзеўчына палатно.
І піло яно росы цёплыя,
плыньны, сонечны, жоўты мёд.
Мела дзеўчына працы — з копты-
рам,
ды й турбот ня менш ля гумён!
— Ці кідаць ўсё чорту лысаму,
прад навалаю уцякаць,
ці застацца мо' і пад прысакам —
куль і зьдзекаў жыцьцё сукаць?
Шкода скрыні цяжкой, пасажнае,
з дыванамі ў шмат нітоў,
мірты буйнай...
А як адважыцца
кінуць край свой, сваіх братоў?
Ды смугою далечы хмарацца,
глуха шыбы ўначы бражджаць.
З крыкам кружаць над хатай
галіцы,
рэжуць сэрцайка без нажа...
І зьвіліся палотны трубамі,
— Хай нябеленыя ляжаць.
Запрагай каня, бацька, й лубінам
На шырокі шлях выяжджай!
Чым зь няволяй пазнацца
жорсткаю,
лепш, як прыйдзецца, й пагалець.
Мо' упоперак горла косткаю
ня устане чужацкі хлеб?
Прыйдзе-ж,
прыйдзе час — па аселіцы,
у бярозавых туманох,
у чарэмхавай у мяцеліцы
будзем зноў мы слаць палатно!

Натальля Арсеньнева

АДКАЗ

— Скажы, скуль ты, хлопча?
— Зь зямлі беларускай —
стуль, дзе льлецца Нёман
мігатлівай стужкай.

Дзе лугі буйныя,
ураджайны землі,
дзе старыя вербы
ля гасьцінцаў дрэмлюць.

Дзе лясы як ў казцы —
ўсё з дубоў адвечных;
дзе у нетры пушчаў
глянуць небясьпечна.

Я з краіны слаўнай,
з гарадоў прыгожых,
што ня зналі колісь
цьмы чужой, варожай.

Родны сьцяг наш горда
узьнімаўся ў гору
ад балтыйскіх хваляў
аж па Чорна Мора!

Ў маім краі казкі,
сівыя курганы;
там радзілась песьня
вешчага Баяна.

Выпілі вякі ўжо,
на'т зь Нямігі воду —
славу нашых продкаў
засланіла воддаль.

Але, ўсё-ж, я горды
нашых сэрцаў сілай
мы падымем славу
з кургаоў-магілаў.

Бо мы хочам волі
горача і цьвёрда,
бо мы хочам славы
для Пагоні гордай!

Ларыса Геніюш

БЕЛАРУСКІ ІНСТЫТУТ НАВУКІ Й МАСТАЦТВА

НЯТУСКНАЯ КРАСА

UNFADING BEAUTY

вышла з друку кніга паэзіі АЛЕСЯ САЛАЎЯ

У кнізе друкаваная й недрукаваная паэтычная спадчына АЛЕСЯ САЛАЎЯ, нарыс пра ягонае жыцьцё й творчасьць, біяграфічная даведка ў ангельскай мове, грунтоўная бібліяграфія, паказьнікі. Кніга ілюстраваная, мае 392 бачыны, на добрай паперы, у цьвёрдай вокладцы.

Кніга выдадзеная коштам грамадзкай ахвярнасьці. На яе выданьне ахвярамі й падпіскай, дадаўшы банкавыя працэнты, было сабрана **7,178 даляраў.**

Управа Беларускага Інстытуту Навукі й Мастацтва шчыра дзякуе ўсім ахвярадаўцам і падпішчыкам за шчодрае падтрыманьне справы выданьня паэтычнае спадчыны выдтнага паэты беларускае эміграцыі.

Цана кнігі — 20.00 даляраў. Заказы, разам з чэкам ці паштовым пераказам, трэба слаць на адрыс:

Byelorussian Institute of Arts and Sciences.
3441 Tibbett Ave., Bronx, N. Y. 10463. U.S.A.

А Б В Е С Т К А

Амэрыканскае радыё у Заходняй Германіі патрабуе супрацоўніка, які добра валодае беларускай мовай. Кандыдат павінен мець **здольнасьці журналіста;** добры голас дыктара; **унівэрсытэцкую адукацыю;** добра арыентавацца як у справах Беларусі, Савецкага **Саюзу наагул,** гэтак і ў міжнародных падзеях; добра валодаць **ангельскай мовай** (пажадана таксама рускай і нямецкай); магчы **рэдагаваць** і выпраўляць прызначаныя для радыёперадачаў матэрыялы на беларускай мове.

Выгодныя ўмовы. Зарплата паводле дасьведчаньня і кваліфікацыі.

Заявы накіроўваць на адрас:
Personnel Department
RFE/RL, Inc.
1201 Connecticut Ave., N.W.
Washington, D.C. 20036

БЕЛАРУСКІЯ ВЫДАНЬНІ Й ПЕРАВЫДАНЬНІ

Сп. Ю. Попка у Зах. Нямеччыне перавыдаў дзьве кнігі: „Гісторыя Беларусі" праф. Ус. Ігнатоўскага (240 бб.) і „Западноруссизм" А. Цьвікевіча (350 бб.). Абедзьве кнігі сп. Попка перавыдаў за свае грошы й абодвы выкарыстаны перадаў як ахвяру на разбудову Беларускага Музэю ў Нямеччыне. Хто набудзе гэтыя кнігі (цана кожнае — 25 даляраў), той дапаможа разбудаваць музэй. Музэй будзе пад апекай гораду Ляймэну, дзе ён знаходзіцца. Але тымчасам яго трэба ўпарадкаваць, патрэбныя вітрыны, якія дорага каштуюць.

Апрача дзьвюх вышэй названых кніжак, выйшла таксама (на гэтаксе) кніга, якую першыя чытачы высака ацанілі — „Недапетая песьня..." — жыцьцё й літаратурная спадчына Хведара Ільляшэвіча. Цана зборніка (196 бб.) — 25 даляраў. Гэтая кніга падораная выдавецтвам „Вехі" Беларускаму музэю ў Ляймэне. Выдавецтва „Вехі" выдала таксама (на гэтаксе) „Летапіс Віленскай Беларускай Гімназіі" з альбомам на 43 старонкі. Цана: 10 даляраў. Хто купіць гэтыя кнігі, той дастане падарунак — пазалочаны мэдаль да 1000-годзьдзя Беларусі, вельмі прыгожа выкананы.

Рэдактар „Летапісу Віленскай Беларускай Гімназіі" Ю. Жывіца звяртаецца з просьбай да гадунцоў ВБГ дасылаць яму свае ўспаміны, здымкі з жыцьця Гімназіі. Усё гэта будзе выкарыстана ў другім выданьні „Летапісу", якое рыхтуецца да друку.

З прыемнасьцяй падаём таксама, што выйшла з друку ў нямецкай мове брашурка з гісторыі Беларусаў Пятра Шайбэрта.

Замоўлені й матэр'ялы шлеце на адрыс: Ch. Schuk, Goethestr. 1, 6906 Leimen 3, W. Germany.

Усё будзе перададзенае ў вадпаведныя рукі.

Жук

„Песьняры" сталіся лаўрэатамі „Залатога дыску", новага прызу Міністэрства культуры СССР і кружэлачнае фірмы „Мэлёдыя". Прыз даецца дзесяцём найлепшым кампазытарам, выканальнікам або творчым калектывам, песьні або кружэлкі якіх разыйшліся вялікімі тыражамі ў Савецкім Саюзе й заможамі ды дасталі высокую а цэнку слухачоў і друку.

УШАНАВАНЬНЕ ПЕСЬНЯРОЎ БЕЛАРУСІ

У Нью Ёрку 2-га травеня сёлета, зь ініцыятывы й стараньнямі ўправы аддзелу Беларуска-Амэрыканскага Задзіночаньня (старшыня сп. Ал. Міцкевіч) у памешканьні Фундацыі імя П. Крэчэўскага адбылося ўшанаваньне народных песьняроў Беларусі з нагоды 100-годзьдзя іхнага нараджэньня.

Рэфэрат пра творчасьць Купалы й Коласа — іхнюю адрознасьць адзін ад аднаго і ўзаемную дапаўняльнасьць, а таксама пра забароненыя на Беларусі творы Купалы прачытаў др. Янка Запруднік. Др. Вітаўт Кіпель гаварыў пра бібліяграфічны ўлік твораў Купалы й Коласа, што зьявіліся ў перакладах на Захадзе, а таксама кнігаў і артыкулаў пра іх замежных дасьледнікаў. У савецкай Беларусі ўлік гэткі вельмі няпоўны й тэндэнцыйна абмежаны. У Беларускім Інстытуце Навукі й Мастацтва ў Нью Ёрку, у якім др. Кіпель кіруе бібліяграфічную працу, налічваецца ўжо панад 1000 пазыцыяў купаліяны й коласіяны за пэрыяд ад 1910 г. па 1982 г..

Сп. Ант. Адамовіч паінфармаваў прысутных пра выхад кнігі твораў Алеся Салаўя ў выданьні Беларускага Інстытуту Навукі й Мастацтва.

З дэклямацыямі вершаў Купалы й Коласа выступілі Павал Рамана, Коля Рамана, Антон Бартуль і Вера Бартуль.

Быў праслуханы магнітафонны запіс мэлядэклямацыі Купалавага „Кургана" ў выкананьні менскіх артыстаў.

З.

ДА НАШЫХ ЧЫТАЧОЎ

Паважаныя й Дарагія!

На пачатку адкажу Беларускам-Беларусам з Сыднэю з Аўстраліі.

Толькі тыя не памыляюцца, хто нічога ня робіць, а таму, што аграмадная бальшыня з нас працуе на кавалак хлеба (з маслам) ды ў дадатку бярэ дабраахвотна й нагрузку ў грамадзкай працы, дык здараюцца час-часом і пэўныя недакладнасьці-памылкі.

Прыкладам: я ня ведала, што ахвяры з Сыднэю замест кветак на сьвежую магілу сьв. пам. Біскупа Сіповіча былі перасланыя ў Лёндан **перад заклікам** а. Надсона пра дапамогу Музэю й Бібліятэцы ў Лёндане.

А на заклік а. Надсона Беларусы Сыднэю склалі свае ахвяры масава й шчодра, што дало высокую лічбу.

Дзякую сп-ні А. Каранеўскай, прадстаўніцы газэты, што памагла мне выправіць надрукаванае папярэднім разам у рубрыцы „Да нашых чытачоў".

На пытаньне, якое цікавіць суродзічаў з Сыднэю — „Што чуваць з выданьнем юбілейнае кнігі пра Янку Купалу?" — адказваю:

Справа стаіць на добрай дарозе, рукапіс гатовы да друку, друкарская праца з колькіразовай карэктай зойме пару месяцаў.

Кнігу дастанеце ў гэтым юбілейным годзе, у першую чаргу ахвярадаўцы і перадплатнікі.

Дзякуем суродзічу з Мэльбурна, які піша:

„Я добра разумею колькі Вы маеце нагрузкі ў сувязі з газэтай. Мы абсалютна ня гневаемся, што „Беларус" выходзіць крыху спозьнена.

„Як-жа можам гневацца? Можам толькі быць удзячныя Вам, што яго выдаеце і далей просім выдаваць!

Бо-ж гэта нашая так моцна важная для нас і фактычна адзіная газэта ў Заходнім сьвеце".

І на заканчэньне пра падарунак з Заходняй Аўстраліі:

„Вельмі Паважаная Рэдкалегія ‚Беларуса'!

„Мы сябры-сяброўкі Аб'еднаньня Беларусаў у Заходняй Аўстраліі заўсёды спачувалі Вам у той працы, якую Вы робіце для беларуска-вызвольнай справы на чужыне.

„Прыймаючы пад увагу рост коштаў выдавецтва, Управа Беларускага Аб'еднаньня асыгнавала на газэту ‚Беларус' 200 аўстрал. дал. Залучаю чэк на суму 209.32 амэрыканскіх даляраў.

За Ўправу: А. Мароз — скарбнік".

***

„Мы ўдзячныя Вам, дарагія суродзічы з Аўстраліі, за добрае слова, за падтрыманьне маральнае й матэр'яльнае. Лягчэй нам працуецца з Вашай спагадай.

Дык да наступнага разу.

Працаўніца Рэдкалегіі „Беларуса"

НА ВЫДАВЕЦКІ ФОНД "БЕЛАРУСА"

У красавіку 1982 г. паступілі ў касу газэты падпіска й ахвяры:

ЗША

Прысланы беспасярэдня ў Рэдакцыю:

1. А. і Л. Бяленісы	$ 100.00
2. Н. Мароз	30.00
3. М. В. М.	25.00
4. М. Белямук	25.00
5. М. Дубоўская	25.00
6. В. Пануцэвіч	20.00
7. М. Возьняк	20.00
8. В. Падліпскі	20.00
9. В. Шчэцька	15.00
10. А. Вазноніс	12.00
11. В. Ільчук	12.00
12. П. Ермін	12.00
13. Д. Ясько	10.00
14. Л. Ляўковіч	10.00
15. Сп-ня Ляўковіч	5.00
Разам:	**$ 341.00**

АНГЕЛЬШЧЫНА

Перасланыя сп. А. Лашуком ахвяры:

1. А. Лашук	.500
2. П. Ф. Наваро	5.00
3. Я. Даміняк	4.50
4. А. Якубовіч	4.50
5. П. Пухоўскі	2.50
6. Н. Ф. Ласоўскі	1.50
7. Ю. Весялкоўскі	1.50
Разам: анг. ф.	**24.50**
Падпіска на газэту: анг. ф.	**145.00**
Разам:	**170.00 анг. ф.**
У амэр. дал.	**$ 309.40**
Беларускі Клюб „САКАВІК"	**$350.80**
Разам з Ангельшчыны ў ам дал.	**660.20**

АЎСТРАЛІЯ

Праз прадстаўнічку газэты сп-ню А. Каранеўскую з Сыднэю:

1. А. Парэцкі	35.00
2. А. Качан	30.00
3. М. Лужынскі	30.00
4. М. Мілеўскі	29.00
5. А. Малецкі	24.00
6. М. Бакуновіч	20.00
7. А. Каранеўская	20.00
8. Т. Олрайт	20.00
9. С. Нарушэвіч	20.00
10. Я. Гавенчык	17.00
11. В. Кобрын	17.00
12. В. Ліпскі	17.00
13. В. Русак	17.00
14. К. Сіткоўскі	17.00
15. М. Антух	16.00
16. М. Сэзановіч	16.00
17. С. Ковяк	7.00
18. А. Смаль	7.00

Разам 359.00 аўстр. дал.
У ам. дал.: 372.01

Праз сп. А. Мароза, скарбніка Бел. Аб'едн. ў Зах.Аўстр. .. $ 209.32

Усяго разам за красавік $1,241.53
Усім ахвярадаўцам і падпішчыкам шчырае дзякуй!

BIEŁARUS

Monthly. Published by the Byelorussian-American Association, Inc., P.O. Box 178, Jamaica, N.Y. 11431. Price per copy: $1.25, subscription $12.00 per year.

CBS: TRIAL BY INSINUATIONS

("THE NAZI CONNECTIONS")

Over Three Decades: a Sensational Charge

On Sunday, May 16, 1982, CBS-TV broadcast, as part of its popular series, "60 Minutes," a half-hour segment entitled "The Nazi Connection." According to CBS, the "Nazi Connection" was an alleged conspiracy by certain U.S. agencies in smuggling into America Byelorussian "war criminals" and "Nazi collaborators." CBS contends that hundreds of such individuals have not only gone unpunished, but are still "living comfortably in the United States as U.S. citizens," and are even holding governmental jobs. Five Byelorussian-Aemricans were specifically named on the program.

Naturally, such asensational charge — nearly forty years after World War II — evoked a resounding echo in both the American and the world press. At the same time, CBS's incredibly biased presentation of the matter insulted and incensed the entire Byelorussian-American community. CBS and its star "witness," Mr. John Loftus, displayed an astounding ignorance of some basic facts of Byelorussia's tragic history during the Nazi occupation of 1941-1944. This sloppily researched and offensive "documentary" requires scrutiny. The record must be set straight on the innocence of the men and the entire community maligned by CBS's sensation-seeking journalism. It is particularly regrettable that young Americans of Byelorussian descent have been presented with this grossly distorted picture of their parents' past.

An Ignorent and Malevolent Explanation

We recognize, of course, that any war-time mass murder of a civilian population and any attempts to cover up such atrocities should be a ligitimate subject of inquiry at any time, no matter how long ago their occurrence. But criminal charges against specific individuals implicating entire ethnic groups should be made with substantially more knowledge and evidence than CBS and Mr. Loftus displayed.

Here are some important facts that went unmentioned or were not even realized by the makers of "The Nazi Connection."

The mass killings of the civilian population in Byelorussia, both Jewish and Byelorussian (some 800,000 — over half of this figure being Jews) were out of the control of the civil authorities. But four of the five Byelorussian-Americans named on the CBS program (the late Stanislau Stankievich and Emanuel Jasiuk, and the two New York residents, Anthony Adamovich and Dr. Vitaut Tumash) were civilians.

To say, as Mr. Mike Wallace did in his interview with John Loftus, that Stanislau Stankievich "received secret orders from the German SS to kill every Jew in his county" — and the intire program implied that Stankievich executed those orders — is a frightening case of irresponsible TV journalism.

Although Stankievich was the mayor of the city of Barysau during WWII, he never belonged to any Nazi party or organization and was in no way responsible for the killings of Jews in his county. There are scores of Byelorussian-Americans and Byelorussian-Canadians who knew Stankievich personally before, during and after the war who could have provided Messrs. Wallace and Loftus with testimony. John Loftus, however, chose to support his accusations against Stankievich by proclaiming the readiness of the "Soviet counterpart (of the Justice Department) to provide some eyewitnesses for the case."

J. Loftus "Frustrated" by Evidentiary Rules

The readiness of the Soviets to discredit Stankievich is easily understandable. For many years after World War II, Stankievich's scholarly and journalistic exposures of Moscow's ethnocidal policies in Byelorussia taxed the patience of the Soviet authorities. Indeed, Stankievich has been under a constant barrage of Soviet propaganda alleging his complicity is mass murder. The aim of these attacks was to dilute the impact of his Radio Liberty programs on listeners in Byelorussia.

Mr. Loftus and others who are ready to listen to Soviet testimony against Stankievich while ignoring witnesses living in America should ask themselves: what is the value of testimony produced by a state guilty of murdering millions of its own citizens who are still officially unaccounted for?

John Loftus, speaking of his two-year experience at the Justice Department, complained to Mike Wallace on "60 Minutes": "The most infuriating part was that these people had confessed over and over again" to the U.S. intelligence agencies. We had all the information on their war crimes and their atrocities and we could not use one piece of that material in court. It did not comply with the rules of evidence."

Given Mr. Loftus's unwillingness to appreciate detail in fact gathering and other tenets of historical research, it should not be surprising that he also views evidentiary rules as frustrating his purposes. There is, of course, little doubt that had John Loftus gone to the courts with the type of information he presented on CBS, he would have encountered a reluctant judge. Evidentiary rules, Mr. Loftus should be reminded, are there to facilitate, not impede the search for truth.

CBS's Semantic Stretch of "Collaborationism"

Anthony Adamovich, now residing in New York had spent seven years in Soviet prisons and exile by the time the Hitlerites occupied his native city of Minsk. Adamovich had been persecuted by the Bolsheviks for his literary writings. Under the German occupation he directed his journalistic activity, as one might expect, at exposing the ravages of Stalinism in Byelorussia. In this sense Adamovich "collaborated" with the Germans. More accurately, insofar as the circumstances of German occupation would allow, he defended and promoted the Byelorussian national cause. But Adamovich was never a military man nor did he ever belong to Nazi group and never did he participate in the extermination of any civilians.

After World War II Adamovich continued his literary and journalistic pursuits. Since 1957, he has been with Radio Liberty. He has authored and edited several books on the literary and political history of Byelorussia and the Soviet Union. Professor Alexander Dallin of Columbia University, where Mr. Adamovich lectured in the 1960's wrote in the "Forword" to Adamovich's monograph **Opposition to Sovietization in Belorussian Literature"** (New York, 1958):

"Anthony Adamovich is exceptionally well qualified to have undertaken it (the study). Himself a Belorussian by birth and upbringing, he has been a professional literary critic who — as the author of various works of criticism that attracted the ire of Soviet zealots in the field of literary **Gleichanschaltung** — has both studied and lived his topic. Much of the information which he conveys in this volume is based on personal interviews and sources not publicly available. It is thus at once a contribution to the study of Belorussia, to the history of Soviet literary policy, and to the understanding of totalitarian behavior — and reaction to it."

Had Mr. Loftus found it useful to examine such books as Adamovich's **Opposition** he might have come away a more educated and thoughtful hunter of Nazis among Byelorussian-Americans. This observation is equally applicable to Mr. Wallace.

Literary Critic Cast as "Baby Killer"

Incidentally, Mr. Adamovich spent about forty minutes on camera talking to Mr. Wallace about his experience under Soviet and German occupation in Byelorussia, his background, his journalistic and scholarly work ("collaboration") and the fact that he was altogether candid with the American authorities when he legally entered the United States with his parents in 1950. But how much of that interview found its way from the CBS editing floor to American television sets?

Some thirty seconds of footage, carefully put together to show Mr. Adamovich being ominously escorted into a room for his "interview." Mr. Wallace then leaps on Mr. Adamovich with prosecutorial zeal, skillfully putting words into his mouth about "collaboration" and "illegal" entry into America. Mr. Adamovich's nervousness in front of TV cameras and his difficulty with the English language were readily discernible and made Mr. Wallace's journalistic street fighting all the more distasteful. The word "collaboration," of course, includes quite a wide range of different meanings. There were various degrees of "collaboration" with the occupying German authorities. Quite often to "collaborate" was to survive. Mr. Adamovich explained to Mr. Wallace the nature of his collaboration yet CBS singled out Adamovich's admission of collaboration and then had the content of that term supplied by John Loftus. Needless to say, Adamovich appeared to the television audience like another "find" in Loftus's search for the "killers" of innocent civilians and babies.

It was due to this gross and unconscionable distortion of what Adamovich really said to CBS that he began receiving phone calls during the days after the broadcast threatening him with execution and dismemberment.

Alibi of the Mayor of Minsk

In view of what CBS did to Adamovich's testimony, Dr. Tumash, another of Mike Wallace's "interviewees," was right to close the door on Mr. Wallace after briefly denying his guilt in collaborating with the Nazis. Moreover, the seventy-one year old Tumash had recently suffered a stroke; "conversation" with the "interviewer" would certainly not have contributed to his recovery.

As to the charges that Dr. Tumash was for "three months the Nazi appointed mayor of Minsk, the capital of Byelorussia," and had "a reported role in recruiting the local police force which massacred 45,000 persons," it should be immediately noted that Tumash was not Nazi-appointed, but rather, was Wehrmacht (Army)-conscripted. His duties were strictly those of a civilian administrator. Under German rule, the civil authorities were narrowly limited in their functions and had no real power over people's lives. The significance of this focal historical fact as it impacts on Mr. Loftus's accusations is that the mass killings in Byelorussia were conducted by special German troops. There were cases where locally drafted collaborators participated in the killings but this took place much later than September, 1941 when Dr. Tumash left the city of Minsk in order to continue his medical practice.

Dr. Tumash is typical of the vast majority of Byelorussians of whom Yuri Suhl, the editor and translator of the book, **They Fought Back: The Story of the Jewish Resistance in Nazi Europe** (New York: Crown Publishers, 1967, p. 234) wrote: **"The dominant characteristic of the Byelorussian population was one of friendship and sympathy toward Jews."** In his book Yuri Suhl quotes (p. 234) from the memoir of Hersh Smolar, head of the Minsk Ghetto underground, published in English an **Ressistance in Minsk** (Oakland, California: Judah L. Magnes Memorial Museum, 1966): **"All who escaped from the Minsk Ghetto to the forest to carry on the struggle, and all who escaped to Byelorussian villages and communities to save their lives, felt at every turn that without the fraternal help of the Byelorussian population not a single Jew would have survived, and thousands did survive."**

CBS reported that Dr. Tumash "denied having anything to do with the extermination of Jews," and we know that he was telling the truth. But the effect of the CBS broadcast, that effect reinforced by newspaper accounts of "The Nazi Connection" in **The Washington Post, The New York Times, The New York Post, Newsday, The Jewish Press,** and other newspapers, was to smear Dr. Tumash's and his family's name.

Significantly, however, not a single word was uttered regarding Yuri Suhl's or Hersh Smolar's testimony on the Byelorussians by either the self-proclaimed expert on the "Bielarus secret," or his ad man, Mike Wallace. Needless to say this sort of journalism creates adverse implications for Byelorussian-Jewish relations. So too does it create serious questions regarding "60 Minutes'" journalistic integrity.

Never Fought Americans

"The Russian collaborators with the Nazis," said Mr. Wallace, "served so faithfully and so well that the Germans made the collaborators into their own SS division known as Belarus SS." Mr. Loftus went on to explain that he was talking about "the leaders of an SS division that fought Americans."

The fact is that the SS-division **Bielarus** never went beyond a formative stage. Its inception in the late 1944 or early 1945 was a desperate attempt by the Germans to use various military and paramilitary formations of Byelorussians to prop up a crumbling Third Reich. The Bielarus division was a motley group of about three thousand unarmed men, clad in all sorts of uniforms and drifting in confused fashion through Czechoslovakia and the East German territories. It never fought Americans. It had neither the desire nor the means to do so. Its commander was Major Francis Kushel, a man named in "The Nazi Connection." On April 30, 1945, he turned over his division to American forces around the town of Cham in Bavaria.

Francis Kushel, a former inmate of Soviet prisons, was a military man and a Byelorussian nationalist trying to make the best of what was a very difficult situation. Of the many U.S. citizens of Byelorussian descent who knew Kushel during the war we are not aware of anyone who has, or would, accuse F. Kushel of having gone beyond a soldier's code of conduct. Kushel never tarnished his name or the names of his soldiers with the mass murder of civilians, unless one would credulously believe Soviet propaganda to the contrary.

In the above quoted statement where Loftus speaks of a Byelorussian SS division allegedly "fighting against Americans," he also charges that "the leaders of a Nazi puppet government in Byelorussia . . . had exterminated 25% of their civilian population, including nearly all of the country's Jewish population, some three quarters of a million Jews."

Indeed, "the Nazi's highway to Moscow," as Mike Wallace aptly referred to Byelorussia, lost over 25% of her inhabitants as a result of World War II. But the causes underlying this loss are many, the principle one being that over 1.1 million inhabitants of Byelorussia were drafted into the regular Soviet forces and over 374,000 Soviet guerillas were active in Byelorussia. These are official Soviet data. The Soviets claim that "over 500,000 Hitlerites" were killed in Byelorussia during the three years of fighting behind the front lines (see, **The Byelorussian S.S.R.: Short Encyclopedia**; in Byelorussian, vol. I, 1978, p. 175). The five hundred thousand dead Hitlerites suggest that the other side suffered heavy losses too. The general Soviet approach to the conduct of war is to a large extent responsible for Byelorussia's heavy demographic toll. For example: "Stalin's technique for clearing German minefields was to drive labor battalions, including women, over them with machine gunners at their back" (see, **The New Republic**, May 26, 1982, p. 28). Also, thousands of Byelorussia's inhabitants disappeared as a result of Stalin's deportations and executions which did not stop even during the war years. Then there were 380,000 labor deportees in Germany many of whom, after WW II, chose to stay in the Displaced Persons camps and eventually settled in the West. And, of course, there were thousands who perished at the hands of the Hitlerites and their criminal Byelorussian collaborators whose reprehensible activities no one denies. But to place the entire blame, as Loftus does, for the dramatic loss of Byelorussia's population, on Byelorussian collaborators, is to display, at the very least, a lack of elementary research and even common sense, leaving aside the fact that such an "explanation" reinforces Soviet propaganda which attempts to blame all war losses on Hitlerites and their surreptitious Western imperialist well-wishers.

As to the loss of Byelorussia's Jewish population which Loftus estimates at "three quarters of a million," we do not know how he arrived at this figure. Solomon M. Schwarz in his book **The Jews in the Soviet Union Since the Beginning of World War II (1939-1965)"** (Russian language edition, New York: Walden Press, 1966, p. 52) speaks of "half-a-million Jewish population" living in Byelorussia. Out of 800,000 persons annihilated by the Nazis in Byelorussia, says S. M. Schwarz, "over a half were Jews."

The Government that Was Not

John Loftus claims that there are, by conservative estimate, "more than 300 Byelorussian Nazis living in America today" and that "the entire Nazi government of Byelorussia — the president, the vice-presidents, cabinet ministers, governors, mayors, police chiefs, were all living in America."

There was no "government" of Byelorussia under the German occupation. Not until late 1943 did the Germans set up the Byelorussian Central Council and gave it very limited authority. Paragraph #3 of the decree of Byelorussia's Generalkommissar, General Von Gottberg, establishing the Council said: "the Council will make decisions and carry out all necessary undertakings in the areas of social, cultural and educational life." The Byelorussians, in turn, insisted on more authority, including the right to have their own armed forces and to use them exclusively against the Bolsheviks on Byelorussian territory. However, by the time some of these concessions were granted, in June and July of 1944, it was time to retreat before the oncoming Soviet Army.

Here is how the **Byelorussian Soviet Encyclopedia** (in Byelorussian, vol. 1, 1969, p. 213) put it: "When the situation in Byelorussia became catastrophic for the occupiers, they set up from among their servants 'consultative administrative organs': in June 1943 — 'the Byelorussian Council of Trust in the Generalkommissariat of Byelorussia' and on 21 December 1943 - the Byelorussian Central Council. All these institutions and organizations were puppets of the occupiers."

An Indicative Coincidence

It is worth noting that of the five Byelorussians John Loftus mentioned on the CBS program (out of the alleged "over 300 living Byelorussian Nazi collaborators") three are scholars and journalists (Adamovich, Tumash, and the late Stankievich) who have been at the forefront of efforts to unmask Soviet genocidal and ethnocidal policies in Byelorussia: Stanislau Stankievich, as contributor to Radio Liberty's Byelorussian Service, editor of emigre newspapers, and author of books on Byelorussian literature; Anthony Adamovich, as editor and author of books on Byelorussian political and literary history; and Dr. Vitaut Tumash, as president of the Byelorussian Institute of Arts and Sciences in New York as well as editor, author, and reviewer of books and articles on Byelorussian demography and cultural history.

Because of their scholarly and journalistic activities, all three of these men have been the constant target of Soviet propaganda. The Soviets, unwilling to engage these scholars on the substantive issues of their writings, have sought to discredit their credibility by imputing war crimes to them. But we in the free world know full well that the Soviet totalitarian regime considers any one a "criminal" who dares oppose it. The scores of prisoners of conscience now languishing in Siberian labor camps, having been tagged as "criminals" and "CIA agents," are the most dramatic illustration and reminder of how the Soviet indictment technique operates. "The Nazi Connection," implicating practically the entire Byelorussian-American community, came perilously close to this classic Soviet method of indicting.

CBS Damages Radio Liberty's Credibility

We note with satisfaction the appearance of the article by Gene Sosin in the Jewish Telegraphic Agency's news bulletin of May 25, 1982, entitled "Behind the Headlines: Guilt by Innuendo." While commending CBS for spotlighting a possible "scandalous cover up by various Federal departments," — and we, too, find this commendable, — the article notes that "the sensational treatment of the story may have served to damage Radio Free Europe/Radio Liberty's reputation as one of America's most effective instruments in the struggle against the Soviet Union's persistent violation of the human rights of its citizens, Jews and non-Jews alike."

If CBS's "Nazi Connection" is indicative of the Office of Special Investigation's work, it is time we ask whether the O.S.I. should not be itself investigated for wasting taxpayers' money and contributing to the spread of irresponsible insinuations such as those aired by CBS on May 16, 1982.